

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра на тему:

“Умови розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності в Івано-Франківській області”. Вітвіцька А.І.

Актуальність роботи. Рекреаційно-туристична діяльність є провідною галузю та базовою основою економічного розвитку в Івано-Франківській області. Для ефективного сучасного розвитку туристичної діяльності в області важливим є дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу. Саме екологічно-орієнтовані види рекреаційно-туристичної діяльності сприяють збереженню та відтворенню природного середовища та історико-культурної спадщини регіону.

Мета і задачі дослідження. Аналіз та комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу, як основи розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності в Івано-Франківській області. З цією метою детально розглянуто: природні умови області, оцінка антропогенного впливу на рекреаційні ресурси, сучасний стан природно-заповідного фонду, комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу, дослідження лікувальних, історико-культурних ресурсів.

Об’єктом дослідження є екологічно-орієнтовані види рекреаційно-туристичної діяльності в Івано-Франківській області, а *предметом дослідження* є умови розвитку екологічно-орієнтованих форм рекреаційно-туристичної діяльності на Івано-Франківщині.

Матеріали і методи дослідження. В роботі використані дані про структуру природно-заповідного фонду станом на 2021 рік, історико-культурні ресурси, забезпеченість санаторно-курортними закладами. Оцінка антропогенного впливу на рекреаційні ресурси регіону – за методикою О.О.Бейдика. Оцінка рекреаційної місткості територій об’єктів ПЗФ - за методикою М.В Копача. Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу області – за методикою В.Мацоли.

Результати дослідження. В результаті виконаних досліджень встановлено, що найбільш перспективними районами з високим потенціалом для розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності в Івано-Франківській області є територія Яремчанської міської ради, Надвірнянський, Верховинський, Косівський, Долинський, Городенківський райони.

Рекомендації щодо використання отриманих результатів роботи з зазначенням галузі застосування. Результати досліджень можуть бути використані для всебічного розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності на всій території Івано-Франківської області.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, п’яти розділів, висновків, переліку посилань (25 найменування) і додатків. Робота містить 16 таблиць, 2 рисунки. Загальний обсяг роботи 83 сторінки.

Ключові слова: рекреаційно-туристична діяльність, природно-заповідний фонд, національний природний парк, екологічний туризм, сільський туризм.

SUMMARY

for the master's thesis on the topic:

“Conditions for the development of ecologically oriented types of recreation and tourism activities in the Ivano-Frankivsk region”. Vitvitska A.I.

Relevance of work. Recreational and tourist activities are the leading industry and the basic basis of economic development in the Ivano-Frankivsk region. For the effective modern development of tourism in the region, it is important to study the recreational and tourist potential. It is ecologically oriented types of recreational and tourist activities that contribute to the preservation and reproduction of the natural environment and the historical and cultural heritage of the region.

The purpose and objectives of the study. Analysis and comprehensive assessment of the recreational and touristic potential as a basis for the development of ecologically oriented types of recreational and touristic activities in the Ivano-Frankivsk region. For this purpose, the natural conditions of the region, assessment of anthropogenic impact on recreational resources, current state of the natural reserve fund, comprehensive assessment of recreational and touristic potential, research of medical, historical and cultural resources were examined in detail.

The object of the study is ecologically-oriented types of recreational and touristic activity in Ivano-Frankivsk region, and *the subject of research* is the conditions for the development of ecologically-oriented forms of recreationally-touristic activity in Ivano-Frankivsk region.

Research materials and methods. The work uses data on the structure of the nature reserve fund as of 2021, historical and cultural resources, provision of sanatorium and resort facilities. Assessment of the anthropogenic impact on the recreational resources of the region - according to the method of O. O. Beydyk. Assessment of the recreational capacity of the areas of the PZF objects - according to the method of M. V. Kopach. Comprehensive assessment of the recreation and tourism potential of the region - according to the methodology of V. Matsola.

Research results. As a result of the conducted research, it was established that the most promising areas with high potential for the development of ecologically oriented types of recreational and tourist activities in the Ivano-Frankivsk region are the territory of the Yaremchan city council, Nadvirnyanskyi, Verkhovynskyi, Kosivskyi, Dolynskyi, Horodenkivskyi districts.

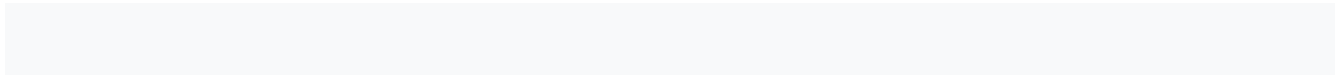
Recommendations on the use of the obtained work results with an indication of the field of application. The results of the research can be used for the comprehensive development of ecologically oriented types of recreational and tourist activities in the entire territory of the Ivano-Frankivsk region.

Structure and scope of work. The work consists of an introduction, five chapters, conclusions, a list of references (25 names) and appendices. The work contains 16 tables, 2 drawings. The total volume of work is 83 pages.

Keywords: recreational and tourist activity, nature reserve fund, national natural park, ecological tourism, rural tourism.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	9
ВСТУП.....	10
1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ УМОВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	12
1.1 Географічне положення, рельєф.....	12
1.2 Особливості кліматичних умов.....	13
1.3 Біорізноманіття.....	15
1.4 Водні ресурси.....	16
1.5 Мінеральні води.....	17
2 ОЦІНКА АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ НА РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	20
3 СУЧАСНИЙ СТАН ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ІВАНО- ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ.....	29
3.1 Класифікація об'єктів природно-заповідного фонду.....	29
3.2 Природно-заповідний фонд Івано-Франківської області.....	31
3.3 Оцінка рекреаційного навантаження на об'єкти природно-заповідного фонду Івано-Франківської області.....	49
4 КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	56
4.1 Методичні підходи щодо комплексної оцінки рекреаційно- туристичного потенціалу регіону.....	56
5 ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНО-ОРІЄНТОВАНІ ВИДИ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	65
5.1 Сільський туризм.....	66
5.2 Лікувально- оздоровчий туризм.....	69
5.3 Історико-культурний туризм.....	71
ВИСНОВКИ.....	74

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	79
ДОДАТКИ.....	82

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І
ТЕРМІНІВ

НПС - навколишнє природне середовище

ПЗФ - природно-заповідний фонд

ПУ - природні умови

ПК природокористування

ГДК- гранично-допустима концентрація

ЕС - екосистема

ВР - водні ресурси

РЛП - регіональний ландшафтний парк

НПП - національний природний парк

ВСТУП

Івано-Франківська область має вигідне географічне положення, характеризується сприятливими кліматичними і природними умовами, різноманітністю ландшафтних комплексів, багатим рослинним та тваринним світом, наявністю мінеральних вод, широкої річкової мережі.

Потужний рекреаційно-туристичний потенціал, високо розвинута мережа природно-заповідного фонду, лікувальні та історико-культурні ресурси складають всі повноцінні умови для сталого розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності на Івано-Франківщині.

Актуальність теми дослідження. Рекреаційно-туристична діяльність є провідною галузю та базовою основою економічного розвитку в Івано-Франківській області. Для ефективного сучасного розвитку туристичної діяльності в області важливим є дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу. Саме екологічно-орієнтовані види рекреаційно-туристичної діяльності сприяють збереженню та відтворенню природного середовища та історико-культурної спадщини регіону.

Мета і задачі дослідження. Аналіз та комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу, як основи розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності в Івано-Франківській області. З цією метою детально розглянуто: природні умови області, оцінка антропогенного впливу на рекреаційні ресурси, сучасний стан природно-заповідного фонду, комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу, дослідження лікувальних, історико-культурних ресурсів.

Об'єкт дослідження - екологічно-орієнтовані види рекреаційно-туристичної діяльності в Івано-Франківській області.

Предмет дослідження – умови розвитку екологічно-орієнтованих форм рекреаційно-туристичної діяльності на Івано-Франківщині.

Матеріали і методи дослідження. В роботі використані дані про структуру природно-заповідного фонду станом на 2021 рік, історико-культурні ресурси, забезпеченість санаторно-курортними закладами. Оцінка антропогенного впливу на рекреаційні ресурси регіону – за методикою О.О.Бейдика. Оцінка рекреаційної

місткості територій об'єктів ПЗФ - за методикою М.В Копача. Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу області – за методикою В.Мацоли.

Основні результати досліджень опубліковані у наступних матеріалах наукових конференцій:

Вітвіцька А.І, Нагаєва С. П. Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Івано-Франківської області.- Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції», м. Житомир, 30 листопада 2022 року. (у друці).

1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ УМОВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1 Географічне положення, рельєф

Івано-Франківська область розташована на південному заході України в географічному центрі Європи, на стику Східноєвропейської рівнини та Карпат.

Івано-Франківська область межує із Закарпатською, Львівською, Чернівецькою, Тернопільською областями та має державний кордон на крайньому півдні з Румунією.

Площа області становить 13,9 тис. Км, довжиною з півночі на південь 200км та з заходу на схід - 150 км. Висота рельєфу зростає з північного сходу на південний захід від 230 до 2061 м над рівнем моря.

За характером рельєфу територія області ділиться на 3 частини: рівнинну, лісостепову - Подністров'я; середню передгірну - Прикарпаття; південно-західну гірську – Карпати, яка займає майже половину території області. На північно-східній околиці її лежать рівнини Опілля та Покуття. Поверхня їх у західній частині горбисто-грядова, з висотою до 300-400 м, у східній частині пологохвиляста, висотою 200-300 м [1].

Центральна частина території області - горбисто-грядові передгір'я (Прикарпаття), що приймають місцями низькогірський характер, з висотою до 400-600 м. На південному заході області розташовані гори, що утворюють ряд витягнутих з північного заходу на південний схід хребтів, що відокремлюються один від одного друга поперечними та поздовжніми долинами та утворюючими системи Східних Бескид (1363 м), Горган (1818 м) та Покутських гір (1491 м); є відокремлені масиви Черногора (найвища точка – гора Говерла, 2061 м), Чивчин та Гринявських гір.

Гори Горгани займають найбільшу територію від Вишківського до Яблуницького перевалів. Тут найвища - гора Сивуля. На південь від

Яблуницького перевалу - Черногора. На півдні області розташований Гринявський хребет карпатського середньогір'я.

Гора Говерла Черногірського хребта найвища гора України (2061 м). Після неї найбільшими гірськими вершинами, які повністю є: Піп Іван (2028 м), Ребра (2001 м), Сивуля (1836 м).

1.2 Особливості кліматичних умов

Клімат Івано-Франківської області помірно континентальний характеризується перехідним характером від помірно теплого вологого Західноєвропейського до континентального Східноєвропейського[3]. У Подністров'ї та Прикарпатті зима досить м'яка (середня температура січня від -4 до $-5,5$ °С), літо тепле (липень $+18 \dots +19$ °С). Опадів 500-800 мм на рік. Тривалість вегетаційного періоду до 210-215 діб. У Карпатах клімат суворіший і вологіший і сильно змінюється з висотою; середня температура січня знижується від -6 до -9 °С, липня від $+17$ до $+6$ °С; кількість опадів збільшується від 800 до 1400 мм та більше. Вегетаційний період скорочується до 90 діб.

Клімат Територія області лежить в атлантико-континентальній кліматичній області і формується під переважаючим впливом вологих повітряних мас Атлантичного океану та Середземного моря. Вторгнення арктичних повітряних мас з Північного Сходу взимку спричиняє різке зниження температури повітря, середземноморського повітря, з Південного Заходу влітку - підвищення температури повітря та інтенсивність посушливих явищ. Зима м'яка з середньою температурою січня -5 °С, літо тепле з середньою температурою липня $+18$ °С. У Карпатах клімат суворіший і змінюється з наростанням висоти. Середні температури тут на $3-5$ °С нижчі ніж у перед-гірській зоні.

Значна амплітуда висот (від 230 до 2061 м над рівнем моря) на відносно невеликій території є причиною прояву висотної поясності природних умов, у тому числі й

атмосферних опадів. Температура повітря найтеплішого місяця (липень) у передгір'ях +18-20°, у високогірному ярусі +8-10°, найхолоднішого (січень) -3-9°. На схилах Карпат сніг лежить понад 5 місяців на рік. Тривалість залягання стійкого снігового покриву становить 100-110 днів. Середньорічна кількість опадів змінюється від 610 до 1000 мм, що пояснюється наявністю гір. Кількість днів з опадами в Івано-Франківській області найбільша в Україні (130-188 днів на рік).

Кліматичні райони на території області[3]:

1. Наддністрянський з правобережним та лівобережним підрайонами. Характеризуються м'якою зимою з нестійким сніговим покривом та відлигами. Сніговий покрив залягає від 50 днів (малосніжні зими) до 100 днів. Середня висота снігового покриву від 6 до 10 см. Кількість опадів за рік складає 660-700 мм. Безморозний період становить 160-170 днів.
2. Південно-східний. Коломийський, Городенківський, Снятинський райони. Кількість опадів за рік - 550-720 мм, середня тривалість безморозного періоду 150-170 днів. Сніговий покрив залягає від 50 днів (малосніжні зими) до 100 днів. Середня висота снігового покриву від 6 до 12 см. Весняні приморозки закінчуються у першій – другій декадах квітня. Осінні приморозки настають у третій декаді вересня.
3. Передгірський. Богородчанський, Надвірнянський Долинський район, північна частина Рожнятівського та Косівський район. Сніговий покрив залягає від 60-70 днів (малосніжні зими) до 150-170 днів. Середня висота снігового покриву від 10 до 15 см. Весняні приморозки до кінця квітня. Осінні приморозки до середини вересня.
4. Гірський. Надвірнянський район та Верховинський район південна частина Рожнятівського, Богородчанського. Кількість опадів за рік – 760-1000 мм. Район характеризується стійким сніговим покривом (ві початку грудня до початку квітня; середня висота снігового покриву від 30 до 35 см). Весняні приморозки

зберігаються до першої декади травня, осінні приморозки настають у середині жовтня, тривалість безморозного періоду в середньому 160-170 днів.

1.3 Біорізноманіття

Завдяки особливостей кліматичних умов та рельєфу ґрунтово-рослинний покрив змінюється з висотою. На рівнинах переважають сірі лісові опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, у передгір'ях дерново-підзолисті ґрунти, в горах - бурі гірничо-лісові різного ступеня опідзоленості, дерново-буроземні та гірничо-лугові дернові та торф'янисті[1].

Рівнини та передгір'я значною мірою розорані. Близько 35% території покрито лісом. Переважають дубові, дубово-букові та дубово-грабові (на рівнинах), буково-дубові, букові та буково-ялицеві (у передгір'ях) ліси. У горах у нижній частині схилів переважають змішані ліси (переважно з бука, ялиці та ялини), у верхній частині - хвойні, переважно ялинові ліси. Найвищі вершини (з висотою 1400-1600м) зайняті високогірними лугами-полонинами: субальпійськими до 1850-1900 м і понад 1900 м альпійськими.

Флора Івано-Франківщини має значне різноманіття - понад 1500 видів рослин та складає більше половини флори України, серед них біля 120 лікарських рослин. Значна кількість рослин занесена до Червоної книги[12].

Івано-Франківська область є найбагатішою за лісами в Україні. Лісистість території складає більш 40%. На рівнині більшою частиною листяні ліси, у передгірських районах переважають хвойні ліси – ялини (смереки) Субальпійські луки (полонини) займають території на висотах понад 1500 м.

В області 418 видів рослин потребує повної охорони, а саме реліктові, ендемічні та рідкісні, 162 види зникаючих види рослин, які занесени до Європейського Червоного списку та Червоної книги України; 211 видів із Регіонального Червоного списку. Дуже рідкісними є водяний горіх плавучий айстра альпійська, едельвейс, дріада восьми-пелюсткова, сальвінія плавуча ліннея

північна, фіалка Джоя. Через антропогенний вплив на довкілля, збирання декоративних рослин, заготівлі лікарської сировини, зменшуються ареали інших видів. Через нерегламентований надмірний збір та заготівлю значна кількість видів рослин (ранньовесняні ефемероїди, орхідні тирличі, родіола рожева) потрапили в Червону книгу.

Івано-Франківщина багата і на видову чисельність тваринного світу як порівняно з іншими областями України: хребетних - 435 види, ссавці - 74 види, птахи - 280 види. Занесені до Червоної книги України, бо знаходяться під загрозою зникнення: борсук звичайний, бурозубка альпійська, норка європейська, рись, саламандра плямиста, тритон карпатський, полоз лісовий, мідянка, чоп великий, вусач альпійський, вирезуб.

У лісах водяться благородний олень, європейська козуля, дикий кабан, лисиця, вовк, борсук, кам'яна та лісова куниця, дикий кіт, рись, бурий ведмідь, білка та ін.

Серед представників Червоно-книжної фауни: ссавці: підковик малий, підковик великий, бурозубка альпійська, кутора мала, широковух звичайний, норка європейська, видра річкова, кіт лісовий, борсук звичайний, рись; земноводні: жаба прудка, саламандра плямиста тритон карпатський, тритон альпійський; плазуни: полоз лісовий, мідянка; комахи: вусач альпійський; риби: чоп великий (Дністер), чоп малий (Прут, притоки), харіус європейський (Лімниця), веризуб (Дністер); птахи: беркут, глухар, лелека чорний, зміїд, тинівка альпійська.

1.4 Водні ресурси

Водні ресурси Івано-Франківської області розподілені нерівномірно як територіально так і за сезонами. Найбільшою густотою річок характеризується гірська місцевість яка не має великих річок. Влітку характерна найбільша кількість опадів, що обумовлює значні повені.

Загальна водозабірна площі області 13,93 тис. км², басейн річкової системи Дністра становить 9,03 тис. км², басейн Пруту - 4,90 тис. км². В межах області густота річкової мережі змінюється від 0,2-0,3 км/км² на рівнинах до 1,3-1,7 км/км² у Карпатах. В гірській районах, де формуються основні об'єми поверхневих водних ресурсів зосереджено біля 70% від загальної кількості річок. В межах області об'єм середньорічного стоку річок складає 4,8 млрд м³/рік, а в маловодні роки біля 2 млрд м³/рік.

Гідрографічна мережа Івано-Франківської області представлена притоками району басейну річки Дністер та суббасейну річки Прут. У зв'язку з особливостями рельєфу і клімату області найбільш розвинена сітка правих приток, які беруть початок в Карпатах це річки: Луква, Сівка, Бистриця, Свіча, Лімниця [6]. Річкова мережа суббасейну р. Прут в своїй верхній частині збирає води з найвищої частини області - Гуцульських Карпат та має різку асиметричну будову. Найбільші притоки - Лючка, Пістинька, Рибниця, Прутець Яблунецький, Прутець Чимигівський, Ослава, Черемош. Малочисельні і маловодні ліві притоки, з них найбільші - Турка і Чернява [6].

Всього по території області протікає 8294 річки, загальною довжиною 15754 км. В районі басейну річки Дністер 4688 річок довжиною 9111 км, в суббасейні річки Прут 3606 річок довжиною 6643 км.

Річки області мають змішане живлення (снігове, дощове, ґрунтове,) на долю снігового припадає 20-30% дощового припадає 35-50%, ґрунтового – 15-20%. Внутрішній розподіл стоку протягом більшої частини року характеризується паводковим режимом з короткочасним періодом осінньо-зимової межени (яка також часто 18 порушується після випадання дощів і відлиг). Річковий стік розподіляється таким чином: влітку – 41-53%, весною – 10-22%, восени – 11-15% зимовий стік складає 16-18%. В теплий період року доля стоку складає до 85% від річного.

На території області розташовані озера та штучні водойми: 147 природних водойм – озер, які утворені в старицях річок та в давньольодовикових формах рельєфу, три водосховища сезонного регулювання (Бурштинське, Чечвинське,

Княгининське) загальним об'ємом - 63.5 млн м³, а та- 69 кож 1364 ставки загальною площею 5100,3 га і площею водного дзеркала 3607,811 га.

Івано-Франківська область малозабезпечена прісними підземними водами, характеризуються нерівномірним розподілом. Тут зареєстровано 22 родовища прісних підземних вод, які відносяться до Державного балансу запасів корисних копалин України. Загальні запаси цих вод становлять 275,8 тис. м³/добу.

За рахунок підземних вод здійснюється водопостачання сільського населення.

1.5 Мінеральні води

На території області зареєстровано біля 300 проявів мінеральних вод, з них води 32 мінеральних джерел області входять до державного стандарту "Води мінеральні питні": 12 відносяться до лікувально-столових та 20 до природно-столових. Сульфідну воду, яка використовується бальнеологічного курорта с.Черче Рогатинського району, віднесено до стандарту України "Води мінеральні лікувальні".

Для лікувальних цілей використання мінеральних вод в області недостатній.

Підземні води Івано-Франківської області для водопостачання в більшості характеризуються як гідрокарбонатно-сульфатні кальцієво-натрієві води з мінералізацією 0,2-0,8 г/дм³. Підземні прісні води Городенківського родовищі гідрокарбонатно-сульфатні кальцієво загальної мінералізації 0,5-0,7 г/д м³[1].

Види мінеральних вод Івано-Франківської області:

- води типу "Нафтуся"(з вмістом активних органічних речовин);
- вуглекислі;
- залізисті;
- содові;
- хлоридно-натрієві і сульфатвміщуючі розсоли
- сульфідні води;
- бальнеологічні йодо-бромні розсоли;—;

До лікувальних ресурсів Івано-Франківської області відноситься клімат, мінеральні води та торф'яні грязі. В південно-західній гірській частині області (Ворохта, Косів, Кременці, Яремче) знаходяться всі кліматичні курорти.

Найбільш поширені натрієві хлоридні води з мінералізацією від 2-3 г/дм³ до розсолної мінералізації. В рівнинній та лісостеповій частинах розповсюджені мінеральні сульфідні води. Промисловий розлив мінеральних води під назвою: "Буркут", "Роксолана", "Верховинська", "Перегінська.

Лікувальні торф'яні грязі широко використовуються на курорті Черче. В Яремчі знаходяться пансіонати "Поляріс", санаторій "Яремче", "Джерело", "Первоцвіт", "Станіславський" готелі "Водоспад" та ін. В Івано-Франківську парцює туристичний комплекс "Чорний замок".

На Буковелі працюють відомі здравниці: туристичний комплекс "Буковель", база відпочинку "Ра". У Ворохті знаходиться котеджний комплекс "Хатки Руслани". У Коломиї є приватний готель "Оазис". У Косові – відомі бази відпочинку: "Сокільське", "Байка", "Легенда Карпат", готельний комплекс "Шешори". У Татарові є бази відпочинку: готель "Коруна", готель "Петрос" "Лаванда Кантрі Клуб".

2 ОЦІНКА АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ НА РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Туризм є одним з видів діяльності людини, який може впливати на стан довкілля і, в свою чергу, потребує певної якості природного середовища.

Івано-Франківська область має високий природно-рекреаційний потенціал для розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності. Тому для аналізу перспектив розбудови рекреаційно-туристичної галузі області

необхідне еколого-туристичне районування території області, яке враховувало б як рівень антропогенного навантаження, так наявність рекреаційних ресурсів і дозволило планувати розвиток територіально-виробничих комплексів, пов'язаних з розвитком туристичної галузі.

Розробка методів екологічного районування включає дослідження природних систем і їх стану в результаті дії того або іншого виду антропогенного навантаження. Це завдання є складне і потребує врахування комплексу факторів, які впливають на розвиток природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів області. Треба виявити і проаналізувати вплив антропогенного навантаження на окремі компоненти екосистем (повітря, вода, ґрунти і ін.) або дії на екосистеми в цілому певного виду природокористування. Після цього визначаються шляхи нейтралізації виявлених негативних дій.

Господарська діяльність на рекреаційних територіях неможлива без втручання в природні процеси, внаслідок чого відбуваються зміни у довкіллі, що приводять деколи до деградації і втрати природних рекреаційних ресурсів [8, 9].

Для оцінки стану довкілля Івано-Франківської області використана методика бального оцінювання О. О. Бейдика [8].

Їм запропоновано таксономічний ряд екологічних районів:

1. 1-5 балів. Фонові райони чисті, без антропогенного навантаження. Треба заходи щодо підтримки сучасного стану довкілля.

2. 5,1-10 балів. Трохи забруднені райони з мінімальним антропогенним навантаженням на екосистеми. Потрібні заходи щодо впорядкування окремих напрямів господарської і рекреаційної діяльності.

3. 10,1-15 балів. Слабкозабруднені райони з постійним сільськогосподарським і рекреаційним навантаженням, постійним забрудненням.

4. 15,1-20 балів. Середньозабруднені райони зі всіма видами антропогенного навантаження. Постійне забруднення викидами.

5. Більше 20 балів. Сильнозабруднені райони з великим антропогенним навантаженням і забрудненнями, що перевищують ГДК, ГДС. Передкризовий стан довкілля.

Навантаження кожного осередку складалося з наступних показників:

- щільність викидів (т на 1 км²) забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних та пересувних джерел по містах і районах області;
- обсяг забруднюючих речовин, що скидаються в річки, т / рік;
- кількість відходів, т;
- щільність населення.

Для розрахунків використовувалися показники забруднення складових довкілля за 2021 рік [7] для 6 районів Івано-Франківської області: Верховинського, Івано-Франківського, Калузького, Коломийського, Косівського, Надвірнянського.

Внаслідок нерівномірності сільськогосподарського, промислового, і рекреаційного освоєння Івано-Франківська область має антропогенне навантаження. Наслідками антропогенного впливу є забруднення атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод, ґрунтів, деградація флори і фауни, що може привнести до погіршення якості рекреаційно-туристичних ресурсів.

Основними забруднювачами атмосферного повітря Івано-Франківської області є підприємства з постачання електроенергії, газу. На їх долю приходиться 89,1% від загальних об'ємів викидів забруднюючих речовин.

Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря є ВП «Бурштинська ТЕС» АТ «ДТЕК Західенерго», «Калузька ТЕЦ–Нова» ПрАТ «ІваноФранківськцемент».

ВП «Бурштинська ТЕС» АТ «ДТЕК Західенерго» викидає в атмосферне повітря 84,4% забруднюючих речовин відносно загальних обсягів.

Порівняно з 2020 роком об'єми викидів в атмосферне повітря збільшились на 24,4% у 2021 році (145,6 тис.тонн).

Таблиця 2.1 - Динаміка викидів в атмосферне повітря за 2017-2021рр. [7].

Кількість викидів, тис. тонн	2017	2018	2019	2020	2021

Загальна кількість викидів у					
атмосферне повітря, у тому числі:	198,3	221,4	205,02	178,1	210,3
від стаціонарних джерел забруднення	198,3	221,4	205,02	140,4	172,4
від пересувних джерел	-	-	-	37,7	37,9

У 2021 році викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря в області становили 172,4 тис. т від стаціонарних джерел забруднення, від пересувних джерел (автотранспорту) - 37,9 тис. т. Всього 210,3 тис. т.

Найбільші перевищення ГДК зареєстровані за такими показниками: пил, діоксин сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю.

В таблиці 2.2 представлені розрахункові значення щільності викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря по районах Івано-Франківської області за 2021р.

Таблиця 2.2 Розрахункові значення щільності викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря по районах Івано-Франківської області за 2021р., т/ км²

№	Адміністративний район	Площа, км ²	Населення тисяч осіб;	Обсяги викидів забруднюючих речовин, тис.т	Щільність викидів, т на 1 км ²
1	Верховинський	3913,1	30,5	6,1	1,56
2	Івано-Франківський	3913,1	560,1	152179,1	38,9
3	Калуський	3555	286,5	15526,6	4,37

4	Коломийський	2484,5	279,8	402,0	0,16
5	Косівський	853,7	85,7	95,3	1,12
6	Надвірнянський	1872	130,6	4216,2	2,25

Аналіз показав, що в 2021 році найменший рівень забруднення повітря був у Коломийському районі -0,16 т/ км². Найвищий рівень забруднення атмосферного повітря спостерігався в Івано-Франківському районі – 38,9 т/ км². В таблиці 2.3 предсталена оцінка стану забруднення атмосферного повітря районів Івано-Франківської області за 2021 рік.

Таблиця 2.3 Оцінка стану забруднення атмосферного повітря районів Івано-Франківської області за 2021 рік.

Оцінка, бали	Щільність викидів, т на 1 км ²	Адміністративний район
1	0 – 2	Верховинський, Коломийський, Косівський
2	2,1 – 5	Надвірнянський, Калуський
3	5,1 – 15	-
4	16 – 100	Івано-Франківський

5	більше 100	-
---	------------	---

Як видно з таблиці 2.3, найбільше антропогенне навантаження на атмосферне повітря в 2021 році спостерігалось в Івано-Франківському районі, де найбільш розвинена промисловість та біше інтенсивність автотранспорту.

Коломийський, Косівський, Верховинський райони характеризуються найменшим антропогенним навантаженням на атмосферне повітря. Саме в цих районах розвинута рекреаційно-туристична діяльність.

В поверхневій водні об'єкти в 2021 році скинуто 60,552 млн. м³ зворотних вод, із яких 6,760 млн. м³ скинуто нормативно чистих без очистки, 52,485 млн. м³ очищені до нормативних показників, 1,307 млн. м³ забруднених стічних вод.

Основними джерелами забруднення поверхневих водних об'єктів в Івано-Франківській області є :водовідведення, водопостачання, каналізації та поводження з відходами скинуто 36,493 млн. м³ , від переробної промисловості – 16,197 млн. м³ , сільське, рибне господарство, лісове господарство відповідно 3,723 млн. м³ [7].

До споживачів, які були найбільшими забруднювачами поверхневих водних об'єктів по області у 2021 році відносяться: «Підприємство Долинського ВЦ 118» с. Тростянець, ТОВ «Уніплит» Ворохтянська навчально-спортивна база «Заросляк», с-ще Ворохта; ТОВ «Полісмоли», с-ще Вигода; КП Брошнів-Осадської селищної ради, с-ще Брошнів-Осада; ДП; с-ще Вигода; Верховинське водопровідно-каналізаційне підприємство, с-ще Верховина; КП «Екопобутсервіс», с-ще Войнилів КП «ГлумачВодоканал», с. Гончарівка; ЖКП «Техносервіс», с. Пядики; МКП «Косівміськводосервіс», м. Косів; та інші.

В таблиці 2.4 представлено оцінку стану поверхневих вод за показником скинутих забруднених стічних вод у річки в 2021 році по районах Івано-Франківської області.

Таблиця 2.4 – Оцінка стану річкових вод районів Івано-Франківської області за 2021 рік, млн. м³

Оцінка, бали	Об'єм скинутих забруднених стічних вод	Адміністративний район
1	-	Косівський, Надвірнянський
2	0,019 0,047	Верховинський Коломийський
3	0,262	Калуський
4	0,975	Івано-Франківська

В 2021 році було скинуто найбільші об'єми забруднених стічних вод у річки Івано-Франківського району. В Косівському та Надвірнянських не зареєстровано скиду забруднених стічних вод.

За 2021 рік усього утворилось 790396,2т відходів: відходи кислот, лугів чи солей 11726,5 т, відпрацьовані оливи 149,3 т, хімічні відходи 179,3т, осад промислових стоків 18872,8т, шлами та рідкі відходи очисних споруд 810,4т, Відходи від медичної допомоги та біологічні 110,5т, відходи чорних металів 4548,0т, відходи кольорових металів 227,1т, скляні відходи 317,9 т, паперові та картонні відходи 1627,7т, гумові відходи 186,7т, пластикові відходи 1456,2т, деревні відходи 55425,4т та інші[7].

В таблиці 2.5 наведена оцінка стану довкілля за наявністю відходів за 2021 рік.

Таблиця 2.5 Оцінка стану довкілля за наявністю відходів за 2021 рік

Оцінка, бали	Наявність відходів, т	Адміністративний район
1	до 1500	Верховинський, Косівський
2	1501 – 2000	Коломийський, Надвірнянський
3	2001 – 15000	Калуський
4	15001 – 100	Івано-Франківський

	000	
5	більше 100 000	-

В 2021 році найбільше утворено відходів Івано-Франківського району, де найбільш розвинена промисловість. В Верховинському та Косівському районах утворилась найменша кількість відходів.

Одним з показників комплексного навантаження на довкілля є щільність населення [8]. Як відомо, при збільшенні щільності населення збільшується величина антропогенного навантаження, оскільки зростає рівень споживання природних ресурсів, збільшується кількість газоподібних, рідких та твердих відходів, а також збільшується ступінь рекреаційної дигресії природних та квазіприродних екосистем.

Для оцінки рекреаційного навантаження використані показники щільності населення :

1 бал – менше 30 осіб / км² – Верховинський район (7,79).

У всіх інших районах Івано-Франківської області щільність населення перевищує 60 осіб / км² та відповідає 5 балам.

Таким чином, загальна оцінка екологічних показників є сумою кількості балів, отримуємо, що впливають на комфортність рекреації (табл. 2.6, рис.2.1):

Таблиця 2.6 Бальна оцінка екологічних показників, що впливають на розвиток рекреаційно- туристичної діяльності в Івано-Франківській області

Адміністративн. район	Атмосферне повітря	Стан річкових вод	Кількість відходів	Щільність населення	Загальна кількість балів
Верховинський	1	2	1	1	5
Івано-Франківський	4	4	4	5	17
Калуський	2	3	3	5	13

Коломийський	1	2	2	5	10
Косівський	1	1	1	5	8
Надвірнянський	2	1	2	5	10

Виконана бальна оцінка екологічних показників, що впливають на розвиток рекреаційно- туристичної діяльності в Івано-Франківській області показала:

- Верховинський район має найменшу кількість балів(5б.) відноситься до фоново чистих районів. Чисті, без антропогенного навантаження.
- Косівський (8балів), Коломийський (10балів), Надвірнянський (10балів) райони відносяться до трохи забруднених районів з мінімальним антропогенним навантаженням на екосистеми. Потрібні заходи щодо впорядкування окремих напрямів господарської і рекреаційної діяльності.

Рисунок 2.1 Бальна оцінка екологічних показників, що впливають на розвиток рекреаційно- туристичної діяльності в Івано-Франківській області

- Коломийський район має 13 балів відноситься до слабкозабруднених районів з постійним антропогенним навантаженням.
- Івано-Франківський район має 17 балів відноситься до середньозабруднених районів зі всіма видами антропогенного навантаження. Постійне забруднення викидами.

3 СУЧАСНИЙ СТАН ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

3.1 Класифікація об'єктів природно-заповідного фонду

Природно-заповідний фонд – це ділянки суші та водного простору, природні об'єкти яких мають особливу цінність та виділені з метою збереження природної різноманітності, підтримки екологічного балансу та забезпечення регулярного спостереження за навколишнім середовищем[5].

Природні території та об'єкти природно-заповідного фонду:

Природні заповідники. Це науково-дослідні установи загальнодержавного значення, створені з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів, вивчення процесів

і явищ, що відбуваються в них. Тут заборонено будь-яку господарську діяльність, яка суперечить цілям заповідника.

Біосферні заповідники є природоохоронними науково-дослідними установами міжнародного значення. Вони створюються з урахуванням природних заповідників і входять у всесвітню мережу біосферних заповідників. Метою їх створення є збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічних моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів. Для біосферних заповідників встановлюється диференційований режим охорони, що включає заповідну зону, зону буфера, зону антропогенного ландшафту.

Національні природні парки є природоохоронними науково-дослідними установами загальнодержавного значення, які мають особливу природоохоронну, історико-культурну, наукову, освітню, оздоровчу та естетичну цінність.

Крім того, вони використовуються в культурно-освітніх та рекреаційних цілях.

Тут утворюються зони: заповідна, рекреаційна, господарська.

Регіональні ландшафтні парки є природоохоронними та рекреаційними установами місцевого або значення для збереження цінних природних та історико-культурних об'єктів. Тут проводиться освітня робота, створюються умови для туризму.

Заказники - це природні території (акваторії), у яких зберігаються і відтворюються природні комплекси чи його окремі компоненти. Тут дозволено господарську, наукову та іншу діяльність, яка не суперечить цілям заказника. Заказники поділяються на ландшафтні, гідрологічні, загально геологічні, палеонтологічні та каретово-спеологічні. лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні.

Пам'ятки природи – це окремі унікальні природні об'єкти. *Пам'ятки природи* поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні.

Заповідні урочища – це лісові, степові, болотні цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне та естетичне значення. Тут забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, що відбуваються в межах об'єкта, що охороняється.

Штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду:

Ботанічні сади створюються для збереження, вивчення, акліматизації, розмноження у спеціальних умовах як рідкісних, так і типових видів місцевої та світової флори. Тут проводиться навчальна, освітня, наукова роботи.

Дендрологічні парки створюються з метою збереження та вивчення різноманітних видів дерев та чагарників та їх композицій з метою наукового, культурного, рекреаційного використання.

Зоологічні парки створюються з метою створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, організації екологічної освітньо-виховної роботи.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва - це найвидатніші та найцінніші зразки паркового будівництва для естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сад, дендрологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічного і наукової цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Всі штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду можуть використовуватися для культурно-освітньої роботи та в рекреаційних цілях.

Природно-заповідні комплекси великі за територією підтримують екологічну рівновагу, позитивно впливають на природне середовище.

Закон про природно-заповідний фонд визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів.

Згідно законодавства України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання.

3.2 Природно-заповідний фонд Івано-Франківської області

Пріоритетними напрямками розвитку заповідної справи в Івано-Франківській області є формування регіональної екологічної мережі, вдосконалення існуючих та створення нових заповідних територій для збереження біорізноманіття, ландшафтного різноманіття.

Природно-заповідний фонд Івано-Франківської області представлено ділянками суші і водного простору, які мають особливу цінність та виділені з метою збереження природної різноманітності, підтримки екологічного балансу та забезпечення регулярного спостереження за навколишнім середовищем.

Станом на 1 січня 2021 року природно-заповідний фонд Івано-Франківської області включає 526 територій та об'єктів загальною площею 223,852 тис. га: - 33 об'єкти загальнодержавного значення на площі 131,6 тис. га та 493 об'єкти місцевого значення на площі 92,227 тис. га [10].

Показник заповідності Івано-Франківщини достатньо високий складає 16,07%.

На території Івано-Франківської області згідно Рамсарської конвенції знаходиться 4 водно-болотних угідь міжнародного значення зальною площею 8,639 тис.га: «Витоки ріки Погорілець», «Бурштинське водосховище», «Ріка Дністер» (в межах Івано-Франківського району), «Витоки ріки Прут».

На території області виділені наступні категорії заповідності природних територій та об'єктів загальнодержавного значення:

Природні заповідники:

- Природний заповідник «Горгани».

П'ять Національних природних парків:

- Карпатський національний природний парк.
- Національний природний парк «Гуцульщина».
- Галицький національний природний парк.
- Національний природний парк «Синьогора».
- Верховинський національний природний парк.

Десять заказників: Грофа, Козакова Долина (Тисменицький район), Садки, Бредулецький заказник, Кливський заказник, Княздвірський заказник, Скит-Манявський, Тавпиширківський заказник, Яйківський заказник, Пожератульський заказник, Турова Дача.

Тринадцять пам'яток природи (2 комплексних, 5 ботанічних, 5 гідрологічних, 1 геологічний).

Три дендрологічних парки.

Один парк-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Таблиця 3.1 Структура природно-заповідного фонду Івано-Франківської області [5]

Категорія ПЗФ	Заповідні об'єкти					
	загальнодержавного значення		місцевого значення		усього	
	к-сть	площа, га	к-сть	площа, га	к-сть	площа, га
Природні заповідники	1	5344,2	-	-	1	5344,2
Національні природні парки	5	120339,7			5	120339,7
Регіональні ландшафтні парки	-	-	3	38417,0	3	38417,0
Заказники, всього	10	5415,8	57	42397,66	67	47813,46

Пам'ятки природи, усього	13	375,4	225	3998,78	238	4374,18
Заповідні урочища	-	-	196	7320,118	196	7320,118
Дендрологічні парки	3	142,0,48	4	10,96	7	152,96
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	1	7,0	8	83,4	9	90,4
Разом	33	131624,1	493	92227,918	526	223852,02

Структура мережі природно-заповідного фонду Івано-Франківської області в розрізі основних категорій (% від загальної площі ПЗФ) представлена на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 Структура мережі природно-заповідного фонду Івано-Франківської області в розрізі основних категорій (% від загальної площі ПЗФ)

Найбільшу площу займають національні природні парки – 54%, заказники – 21,5%, природній заповідник – 2,4%, заповідні урочища – 3,27%, пам'ятки

природи – 1,8%, дендрологічні парки – 0,07%, парк-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 0,04%.

Природний заповідник "Горгани" створено в 1996 році для збереження у природному стані гірських ландшафтів центральної частини Українських Карпат, проведення наукових досліджень та еколого-освітньої діяльності.

Природний заповідник розташований у недоступній високогірній і кам'янистій частині Горган – Довбушанських Горганах. Його вершини і верхні частини схилів вкриті кам'янистими розсипами, утвореними ямненським пісковиком. Такі розсипи мають місцеву назву «горгани», біля заповідника вони займають 605 га, тобто. більш ніж 11% його площі. Для Довбушанського масиву характерні подовжені хребти з гострими вершинами та стрімко спадаючими північно-східними та більш пологими південно-західними схилами. Найвищі вершини – Довбушанка та Ведмедик мають висоту відповідно 1754 та 1736 м над рівнем моря, а загалом заповідник розташований у межах висот від 750 до 1750 м н. ур. м.

На території заповідника розвинена густа річкова мережа. Тут беруть свій початок близько 30 гірських річок, що є притоками річки Бистриці Надвірнянської. Грунтовий покрив досить строкатий і складається з восьми типів ґрунтів, серед яких найбільш поширені бурі гірничо-лісові неопідзолені ґрунти.

Унікальність рослинного покриву заповідника полягає в тому, що на більшій частині його території він зберігся в природному, майже незайманому стані, а своєрідність і різноманітність ландшафтних умов сприяли формуванню багатого видового складу рослин, серед яких значна частина рідкісних, реліктових та ендемічних. Панівним типом рослинності є ліси, що займають 84% площі заповідника. Вони утворюють гірський лісовий пояс буково-ялинових (27%), ялиново - пихтово-букових (3,3%) та чистих ялинових (44,5%) лісів. Найбільшу цінність з них становлять ялинові (31 га) та ялинові (787 га) праліси.

У верхній частині смуги соснових лісів поширена кедрова європейська сосна - релікт раннього голоцену. Ялиново-кедрові та кедрово-ялицеві ліси поширені в межах висот 965 – 1580 м над рівнем моря, високі місця проростання

(1630 м) кедрової сосни відзначені на південному схилі Довбушанки. На території заповідника насадження за участю кедра займають 380 га.

Лісовий пояс вище 1300 – 1400 м над рівнем моря змінюється субальпійським із суворими кліматичними умовами, у яких формується смуга криволісся із чагарників сосни гірської, рідше вільхи зеленої. Вони виконують важливу ґрунтозахисну та водорегулюючу роль: перешкоджають утворенню та сходу снігових лавин, запобігають ерозії, зсувам і т.д. Вище цих заростей розташовані кам'янисті розсипи, зайняті мохово-лишайниковою рослинністю.

Флора заповідника налічує 451 вид судинних рослин та 235 видів мохів. Значна частина видів – рідкісні, ендемічні та реліктові, 30 видів занесені до Червоної книги України. Найбільш рідкісні з них ятришники чоловічий і шоломоносний (шоломоподібний), схованка яйцеподібна, пололепестник зелений, лунник оживаючий (лунник багаторічний). Про значний вік флори та її самобутності свідчить про наявність реліктових та ендемічних видів. Зокрема, з реліктів зустрічаються гроздовник багатороздільний, страусник звичайний, блехнум Колосистий, баранець звичайний (плаун-баранець), звичайний волчегодник (вовче лико). Тут відмічено 25 ендемічних видів, серед них нив'яник круглолистий, тоція карпатська, волошки мармароські та карпатські, гвоздика карпатська, фіалка відхилена та ін.

Мішані букові праліси заповідника включені до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Тваринний світ заповідника тісно пов'язаний з висотними рослинними поясами. Тут умовно можна виділити три фауністичні комплекси. У нижньому поєднуються фауністичні елементи широколистяних і хвойних лісів, долинами річок сюди проникають рівнинні, та якщо з населених пунктів – синантропні види. На середніх та верхніх гіпсометричних рівнях лісового поясу переважають види, характерні для хвойних лісів. У бідному за видовим різноманіттям субальпійському поясі трапляються гірські види, не характерні для інших поясів: снігові полівки, гірський коник, альпійська завірюха. У заповіднику мешкають

представники понад 1000 видів безхребетних тварин. Серед них найчисленнішою групою є комахи.

Фауна птахів налічує 103 види. У нижніх гіпсометричних рівнях зустрічаються птахи, характерні для широколистяних лісів Карпат: різні види строкатих дятлів, мухоловок, малиновки, дерев'яні та інші. У чистих хвойних лісах гніздяться жовна і дятел трипалій, чіж, кльост-яловик, сніговик, тинівка лісова, королек жовтоголовий, рябчик. Біля верхньої межі лісу та на лісових галявинах зустрічаються глухар, дрізд гірський, лісовий коник.

Біля верхньої межі лісу та на лісових галявинах зустрічаються глухар, дрізд гірський, лісовий коник. У субальпійському поясі живуть тинівка альпійська, горіхвостка-чорнушка, гірський коник. З денних хижих птахів і сов можна зустріти канюка звичайного, осоїда, яструба великого і малого, боривітра звичайну, сову сіру і довгохвосту.

Іхтіофауна представлена 12 видами риб. Домінуючим видом рік є форель струмкова. У калюжах та заплавах потоків живуть тритони альпійський та карпатський, жерлянка жовтобрюха. Зрідка зустрічається саламандра плямиста. Загалом на заповідній території відзначено 9 видів земноводних. Герпетофауна заповідника бідніша і представлена лише п'ятьма видами.

До Червоної книги України занесено 23 представники тваринного світу, а до Європейського червоного списку – 10 видів. Серед цих видів – харіус європейський, тритони карпатський та альпійський, саламандра плямиста, лелека чорна, підорлик малий, глухар, пугач, сова довгохвоста, тинівка альпійська, бурозубка альпійська, кутора мала, полівка сніжна, горностаї, норка європейська кіт лісовий, рись звичайна[12].

Працівники заповідника активно проводять широку екологічно просвітницьку роботу: проводять екскурсії та бесіди, читають лекції, створюють відеофільми, займаються випуском та розповсюдженням буклетів і листівок тощо. При Черниківському ПНДВ діє християнсько-екологічна школа.

На території заповідника розроблена одна науково-пізнавальна екостежка "Греготи Горган", протяжністю 9 км та одна пізнавальна екостежка Довбушанські Горгани" 14 км. Відвідування екостежки "Греготи Горган" здійснюється з дозволу адміністрації, тому обмежене.

Карпатський національний природний парк є першим створеним в Україні в 1980 році та один з найбільших НПП. Площа парку 50303 га.

Парк розташовується у найвищому та найцікавішому географічному районі Чорногорського та Горганського масивів. Тут знаходиться найвища точка України – гора Говерла (2061 м). Основна частина території парку охоплює верхів'я річки Прут, решта – басейн Чорного Черемошу.

Карпатський НПП створений для збереження типових для Чорногори та Горган гірських і долинно-річкових природних комплексів, цінних архітектурних та етнографічних історичних пам'яток, для проведення наукових досліджень з охорони довкілля, розвитку екотуризму, для оздоровлення населення створення і відпочинку та з метою екологічного виховання.

На території парку переважають ліси та луки, є чагарники та болота. Парк знаходиться в зоні висотних поясів буково-ялицевих та ялинових лісових масивів, а також субальпійського та альпійського поясів. Серед хвойних лісових масивів основну площу займають ялинові ліси, значно меншу — ліси ялиці білої та сосни звичайної. У субальпійському поясі смугу криволісся формує сосна гірська та вільха зелена. У широколистяних лісах найчастіше зустрічається бук лісовий, граб звичайний, клен-явір.

Видовий склад рослинності парку багатий та різноманітний. Загалом тут налічується 1105 видів рослин, що становить 54,9% усієї флори Українських Карпат, та зареєстровано 95 видів, що занесені до Червоної книги України. З трав'яних зустрічаються: папороть чоловіча, живокіст серцелистий, астранція велика, кокушник, білоцвіт весняний. Флора високогір'я представлена анемоною

нарцисоцвітною, вербою туполистою тощо[12]. Скельні рослини об'єднуються в більш ніж 250 видів, серед яких рідкісні ломикамені карпатська, гвоздика тонколистна і карпатська, трищетинник альпійський, первоцвіт Галлера, верба трав'яниста, сітчаста і списоподібна.

Розмаїття тваринного світу НВП "Карпатський" обумовлено багатством форм рельєфу, клімату та рослинного світу. З дрібних ссавців поширені: бурозубка мала, звичайна і альпійська, кутора мала і велика, миша домашня і жовтота, водяний щур темний, Шермана і снігова; з гризунів - білка звичайна з чорно-коричневим хутром, соня сіра, лісова та ліщинна. З парнокопитних частіше зустрічаються: благородний олень, сарна, кабан дикий. Іноді можна побачити і ведмедя бурого. Також живуть тут куниці лісова та кам'яна, барсук, вовк, кіт лісовий, рись, видра та горностаї. У темнохвойних лісах є тайгові птахи - сніговик і горіхівка, в долинах полюють канюки.

У гірських струмках, що протікають територією "Карпатського", водиться струмкова форель. Земноводні представлені тритоном гребінчастим, альпійським і карпатським, жабою гостромордою і трав'яною, плазуни — мідяницею, вужем, медянкою, гадюкою звичайною, ящіркою швидкою

Загалом фауна парку налічує 48 видів ссавців, 110 – птахів, 11 – риб, 10 – земноводних, 6 – плазунів. 32 представники тваринного світу занесено до Червоної книги України; є й такі, що в каталозі Європейського Червоного списку (вовк, ведмідь бурий, видра річкова, рись звичайна та ін..)

Карпатський НПП знаходиться Гуцульщині (історико-етнографічному районі) зі значною культурно-історичною спадщиною.

Привабливими є природні об'єкти: водоспад Пробій, печери та скелі Довбуша, урочище Кедрувате (єдине місце проростання кедрової сосни), озера Маричейка та Несамовіт.

Згідно функціонального зонування території Карпатського НПП: заповідна зона займає 11401,4 га, зона регульованої рекреації на площі 25953,1 га, зона стаціонарної рекреації на площі 106,6 га, господарська зона складає 13033,9 га.

До заповідної зони відносяться найцінніші субальпійські та альпійські ділянки з ендемічними та реліктовими видами рослин, пралісові, верхів'я витоків приток Чорного Черемоша та Прута, інші унікальні ділянки важливі для стабілізації гідрологічної обстановки району.

Особливо цінними в Карпатському національному природному парку є джерела мінеральних вод двох типів: хлоридно-гідрокарбонатно-натрієвою та слабкомінералізованою гідрокарбонатно-натрієвою з підвищеним вмістом органічних речовин. Це сприяє розвитку оздоровчо-лікувальної та рекреаційно-туристичної діяльності парку.

В парку існує близько 50 туристичних маршрутів різної складності та тривалості – від одноденних до тижневих. Тут розвинута мережа стаціонарних рекреаційних пунктів, розроблені екологічні та науково-пізнавальні маршрути, добре розвинена інфраструктура для сільського зеленого туризму.

На території парку розташовано 9 санаторіїв, 8 баз відпочинку, 2 літніх оздоровчих комплекси, 3 спортивні бази, 6 оздоровчих таборів та 6 зон відпочинку. Тут знаходяться археологічні пам'ятки і місця, пов'язані з визначними історичними подіями, пам'ятки монументальної архітектури, історії та культури.

Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва ім. П. С. Пастернака є науковим куратором парку.

Щороку за останні десятиріччя в будинках відпочинку, на турбазах, дитячих таборах і санаторіях відпочивають тисячі чоловік.

У 2009 році створено Екотуристичний візит-центр в рамках проекту "Створення трансприкордонної мережі розвитку та просування туризму між Івано-Франківською областю України та повітом Марамуреш Румунії".

Серед значної кількості туристичних маршрутів найбільш популярними є Науково-пізнавальна стежка (НПТ) на озеро Маричейка, Тропа Вольєрне господарство в долину Черногоріця (Яремче), "Стежка Довбуша", маршрути на гору Поп-Іван, Туристичний маршрут Гори над Яремче — Явірник и водоспад Пробій, Туристичний маршрут на гору Хом'як та інш..

Науково-пізнавальна стежка (НПТ) на озеро Маричейка – одна з найцікавіших не лише на території Карпатського НВП, а й у всіх Карпатах. Вона охоплює природні комплекси з різноманітними ландшафтами та багатим рослинним покривом лісового та субальпійського поясів. Стежка починається біля садиби Високогірного лісництва, проходить південними схилами Черногорського хребта. На всій протяжності маршруту можна виділити два основні відрізки: річка Погорілець – гірська долина Шешурська – озеро Маричейка.

Більшість НПТ(7900 м) проходить по долині річки Погорілець, довжина якої 10 км. Вона є притокою річки Шибені. Цікавим об'єктом Черногорії є озеро Маричейка, яке знаходиться у великому гірському цирку на південно-східних схилах Шурин-Гропа (1772 м) на висоті 1510 м н.ур.м. Довжина маршруту – 10850м, тривалість – 4,5 годин.

Туристичний маршрут Тропа Вольєрне господарство в долину Черногоріця (Яремче) . Довжина маршруту 5,75км.

Маршрут розпочинається біля садиби Яремчанського лісництва.З мальовничої долини, де з'єднуються дві білопінні річечки Жонка та Багривець, де б'є з-під землі цілюще мінералізоване джерело, піднімається крута стежка, яка веде до вольєрного господарства, яке було створене з метою збереження та розмноження диких тварин на території Карпатського національного природного парку у 1992 році. Повноправними господарями цього володіння площею 5,3 гектарів, розділеного на 6 секцій, є сімейство оленя благородного, яке складається з 5 особин.

Далі, йдучи гірською дорогою, потрапляємо на неповторний водоспад Жіночі сльози.

З сріблястого водоспаду, через урочище Великий, маршрут виводить на лісове перехрестя, обрамлене березами, ялинами, вільхами, ліщиною. Це урочище Хрещатик, який дуже влучно відповідає своїй назві, адже саме тут врозтіч розходяться чотири дороги лісогосподарського значення.

"*Стежка Довбуша*" неспішно піднімається по горі Маковиця, блукаючи в глушині буково-ялівцево-ялицевого лісу. Кажуть, колись тут ховалися опришки (повстанці) зі своїм хоробрим ватажком.

"Стежка Довбуша" - нетривалий маршрут лісистими гірськими схилами, чудовий варіант для розваги на першу половину дня, а то й весь день, якщо захочете відхилитися від основного маршруту. Стежка бере свій початок в заповідному урочищі Дрібка, піднімається вгору до скельних масивів і спускається вниз, утворюючи кільце. Довжина маршруту -4км, тривалість – 2 години.

Популярні маршрути на гору Поп-Іван прокладені повз озеро Маричейка, через долину Гропа та схилами Вухатого Каміння. З Попа-Івана починається Чорногорський хребет, в якому зосереджені всі двотисячники України - Говерла (2061 м), Бребенескул (2035 м), Поп-Іван Чорногорський (2028 м), Петрос (2020 м), Гутин Томнатик (2 000 м) та Ребра (2 001 м).

Гора приваблива як для пішохідного туризму, так і для любителів історичних споруд із неповторним минулим, бо на вершині розташована найвища гірська споруда України - грандіозна кам'яна обсерваторія. Довжина маршруту - 10,5км тривалість – 5 годин.

Туристичний Маршрут на гору Хом'як (1 542 м), Татаров Піднятися на Хом'як можна однією з п'яти стежок. Дві з них ведуть від водоспаду Женецький Гук та КПП, що стоїть на трасі перед ним. Ще дві - стежки із траси с. Поляниця та почала траси на Буковель перед Яблуницею. І, нарешті, п'ята стежка із сусідньої гори Синяк, якщо ви вирішили довше прогулятися Горганями.

Піднятися на Хом'як можна однією з п'яти стібок. Дві з них ведуть від водоспаду Женецький Гук та КПП, що стоїть на трасі перед ним. Ще дві — стібки із траси с. Поляниця та почала трасі на Буковель перед Яблуницею. І, нарешті, п'ята стежка із сусідньої гори Синяк, якщо ви вирішили довше прогулятися Горганями.

Довжина маршруту-6 км, тривалість – 2,5 годин.

Туристичний маршрут Гори над Яремче - Явірник та водоспад Пробій

Масив Явірник є популярним серед пішохідних маршрутів вихідного дня. Походи, як правило, здійснюються через гору Явірник на гору Горган Яворницький. З Яремче через гору Явірник пролягають туристичні маршрути у напрямку Жнеця і далі на Хом'як та Синяк. За часом підйом на Явірник з Яремче займає від 3 до 4 годин (залежно від пори року та фізичної підготовки).

Національний природний парк “Гуцульщина” створений в 2002 році, розташований у лісистій мальовничій частині Покутсько-Буковинських Карпат. Площа парку складає 32 248 га. Його довжина з північного заходу на південний схід - біля 29 км, з північного сходу на південний захід - 20 км, мальовничі ділянки, де рідко ступає нога людини.

Рельєф Гуцульщини належить до типу Покутського Передкарпаття, гора Грегит – його найвища точка. На ній розміщені кам'яні розсипи (греготи). Місцевість скеляста.

Територія Парку насичена річками і потоками. Найбільшими є Рибниця, Черемош, Лючка, Пістинька (праві притоки р. Прут. При виході з гір у гірській місцевості річки утворюють водоспади, переكاتи, плеса, які спричиняють шум і гуркіт. Це популярні зони відпочинку.

На території Парку знаходяться чисельні джерела мінеральної питної води, соляні джерела.

Ліси є найціннішим багатством НПП «Гуцульщина». На низині бук і граб найбільше дубові ліси. Крім того у вологих місцях – крушина, бузина ясен, береза, в'яз, ліщина, глід, та інш.. На низькогір'ї ялиці, смереки, явора, берези, вище – смереково-букові та смерекові ліси, а з висоти 450-650 м н.р.м. вторинні смерекові ліси. Під горою Грегит окремі смереки квазіпралісів. а на хребтах Сокільський та Каменистий – корінні букові ліси з домішкою

ялиці й явора. Пралісові є еталонами живої природи, важливі для збереження популяцій рідкісних та зникаючих видів флори і фауни

Флора характеризується 2414 таксонів: 843 видами судинних рослин, 159 видів лишайників, 256 мохоподібних, 1086 грибів. Серед них 84 види відносяться до Червоної книги України [12], а саме сосна кедрова європейська, лаун річний (п. колючий), пізньоцвіт осінній, баранець звичайний, лунарія оживаюча, беладонна звичайна, шафран Гейфелів, лілія лісова, цибуля ведмежа, підсніжник білосніжний, білоцвіт весняний, косаріки черепитчасті.

Фауна представлена 2293 видами тварин: 62 види ссавців, 181 – птахів, 17 – земноводних, 9 – плазунів, 36 – риб і круглоротих, 19 – молюсків, 15 – червів, 1789 – комах, 143 – ракоподібних та 22 – павукоподібних. До Червоної книги України включено 108 видів (кіт лісовий, рись, ведмідь бурий, видра річкова, тетерук, орябок, орел-карлик, лелека чорний, глушець [12]).

До міжнародних списків і конвенцій: 241 вид – до Бернської конвенції, 20 видів – до Європейського Червоного Списку та 2 види до ЧК МСОП, 69 видів – до Боннської конвенції 58 – до Вашингтонської конвенції.

Згідно функціонального зонування НПП «Гуцульщина»: заповідна зона складає 2480,3 га, зона регульованої рекреації – 13295,1 га, зона стаціонарної рекреації – 129,8 га, господарська зона – 16342,8 га.

Тут найбільше збереглися прадавні самобутні промисли, ремесла, звичаї, традиції унікального етносу гуцулів. Територія парку відзначається різноманіттям рекреаційних ресурсів, великою історико-культурною спадщиною.

НПП «Гуцульщина» має високий рекреаційний потенціал. Тут розроблено 12 еколого-пізнавальних стежок, які промарковані. Маршрути проходять через найпривабливіші місця та придатні для всіх категорій туристів. Облаштовані

маршрути місцями для відпочинку з інформаційними стендами та лісовими меблями.

Найбільшою популярністю користуються серед туристів маршрути : », «На полонину Росохата, «На гору Михалків». «До оглядового майданчика на гору Острій», «До сірководневого джерела на річці Волійця» і «На озеро Лебедин». Розроблена та облаштована комплексна еколого-пізнавальну стежка «Чотири дороги». До маршруту входять стежки «Гуцульщина», «На Зіняків верх», «До Шешорських гуків», «Попід Каменистий», «На Клифу» Косівського та Шешорського природоохоронних науково-дослідних відділень НПП.

На території НПП «Гуцульщина» розвинута рекреаційно-туристична інфраструктура - значна кількість баз відпочинку, санаторіїв, туркомплексів та інш.. З природними ландшафтами створені шедеври Гуцульського архітектурно-паркового мистецтва. Гуцульські церкви, «гражди», надзвичайно відомі в усьому світі своєю гармонійністю та витонченістю.

Галицький національний природний парк був створений в 2004 році для збереження та відтворення типових цінних лісостепових та лісних природних комплексів Прикарпаття. Його площа становить 14684,8 га. Основні напрями діяльності парку: охорона екосистем за диференційованим режимом, туристсько-рекреаційна ,науково-дослідна робота, і еколого-просвітницька діяльність. Згідно функціонального зонування території парку: заповідна зона займає площу 5105,0 га, зона регульованої рекреації - на площі 4405,0 га, зона стаціонарної рекреації складає 14,0 га та господарська зона - 5160,8 га.

Територія парку розташована вздовж річки Дністер та в низовинній частині вздовж його приток - річок Гнилої Липи, Лімниці, Лукви . території парку знаходяться лісові урочища (11 тис. га), водно-болотні угіддя (4096 га),

геологічні утворення , ділянки з унікальними угрупованнями лучно-степової рослинності.

На лівобережжі Лімниці ростуть унікальні букові ліси, діброви дуба звичайного, безліч карстових скель, печер вапнякового походження. урочище «Корчева», глибоке лісове карстове озеро «Сімлин».

На території виявлено 700 видів вищих судинних рослин водиться біля 5 тис. видів тварин (з них 355 хребетних видів) і. У межах парку зафіксовано 45 видів рослин і 48 видів тварин, які входять до Червоної книги України, формації ковили найкрасивішої, ковили волосистої, ковили вузьколистої, костриці бліднуватої, осоки низької, ковили пірчастої.

На степових ділянках "Каменя" "Касова Гора" зареєстровано 25 видів рослин і 8 видів тварин, які входять до Червоної книги України,

В дубово-грабових дубових і лісах ростуть лілія лісова білоцвіт весняний підсніжник білосніжний, коручка чемерникоподібна, зозулині сльози яйцеподібні які включені до Червоної книги України, анемона жовтецева, анемона дібровна, пшінка весняна, зірочки жовті, зубниця бульбиста, зубниця залозиста, медунка лікарська, медунка темна та ін.

На території Галицького НПП значну природоохоронну, наукову цінність представляють наскельні степи, осередки лучно-степової флори.

В лісах водяться вівірка звичайна, вовчки сірий та лісовий, борсук, олень благородний, сарна європейська, рясоніжки велика та мала, мідиця звичайна, їжак європейський. свиня дика, нориця руда, мишак жовтогорлий, куниця звичайна і лисиця звичайна.

Борсук, сова довгохвоста, підорлик малий, лелека чорний вирезуб, харіус європейський, чернь білоока, гоголь, крохаль довгоносий та інші є Червонокнижними представниками тваринного світу.

Бурштинське водосховище, річка Дністер та риборозплідні ставки є найцінішими у природоохоронному плані з водно-болотних угідь.

В період міграції тут знаходиться до 20 тис. особин птахів (85 видів), на зимівлі- до 3,5 тис. особин птахів 40 видів, 57 видів птахів розмножується на території парку.

На території Гальцького НПП розроблено наступні туристичні маршрути:

- Маршрут «До Подільських Печер».
- Маршрут «На Замкову Гору».
- Маршрут «Камінь» — «Сімлин».
- Маршрут «До Галичинських Печер».
- Маршрут «На Крилоську Гору».

Цікавими еколого-пізнавальними стежками є

- Стежка «На Бурштинське водосховище».
- Стежка «По Діброві».
- Стежка «На Касову Гору».

Національний природний парк «Синьогора» створено в 2009 році для збереження та відтворення цінних природних комплексів Прикарпаття. Має велике, природоохоронне, екологічно-пізнавальне, наукове, оздоровче, рекреаційне значення. Його площа становить 10866га.

Верховинський національний природний парк заснований в 2010 році для збереження долинно-річкових і гірських природних комплексів Гринявських та Чивчинських гор. Має велике, природоохоронне, екологічно-пізнавальне, наукове, оздоровче, рекреаційне значення. Площа парку становить 12022,9 га.

В Верховинському НПП на поверхню виходять найдавніші метаморфічні утворення, перекриті осадовим мезозойським та палеозойським чохлами.

На території "Верховинського" рослинність представлена трьома типами — лучна, лісова, та болотна. Найбільша за площею лісова, але чисельність видів менше лучних та болотних угруповань. Ялина звичайна спредставляє основу лісової рослинності парку. Луки преставлені лісовими, субальпійськими та альпійськими. Разом з водно-болотними угрупованнями та болотними угрупованнями мають понад 30 видів.

Рослинність території НПП представлена 700 видами судинних рослин, з них 59 видів віднесено до Червоної книги України (коніт Жакена, баранець звичайний, айстра альпійська, анемона нарцисоцвіта, гвоздика гарна). Це третина рослин, які ростуть в Українських Карпатах. 32 види - ендемічних рослин.

Серед тваринного світу Хордові - найбільш досліджений тип представлений 5-ма класами (ссавці, земноводні, птахи, плазуни, кісткові риби).

На території парку мешкають: благородний олень, козуля, бурий ведмідь, , благородний олень, козуля, дикий кабан, рись, благородний олень, козуля, саламандра плямиста, беркут. Також зустрічаються реліктові види, ексклюзивні тварини Карпатської гірської системи. У річках Білий Черемош та Чорний та високогірних потоках зустрічаються такі види риб, як лосось дунайський (головач), форель струмкова (струги).

На території парку знаходяться визначні природні об'єкти, це кляуза Лостун - найбільша в Карпатах гребля зі шлюзом, скали "Кам'яні баби", складені з вапняків тріасового періоду. Тут знаходиться відома польська бальнеологічна здравниця – "Буркут".

На території парку розроблені еколого-пізнавальні маршрути: "Монастирський", "Перкалаба-Пробійнівка", "Кляуза Лостун", "Скала Баби", "Чемірне", "Стежками Лесі Українки", "Цісаревича Рудольфа"). Протяжність стежок - від 13 до 25 км.

В НПП «Верховинський» найбільш поширеними видами туризму є:

- Екологічний туризм – подорожі та екскурсії з метою бережного ставлення природного навколишнього середовища. Туристами знайомляться з унікальними цінними природними об'єктами. Цей вид туризму є невід'ємною частиною інших видів туризму.

- Кінний туризм – промаркований еколого-пізнавальний туристичний маршрут «Від джерела до джерела».

- Фототуризм – це напрямок туризму з метою фотографування найцікавіших унікальних об'єктів природи.

- BIRDWATCHING – природно-пізнавальний туризм з метою відпочинку та вивчення та спостереження за птахами на території Парку.
- Водний туризм – сплав на катамаранах, рафтах, каяках по легендарним річкам Білий Черемош та Чорний.
- Парапланеризм – це захоплюючий і приголомшливий відпочинок. Найкращим місцем для парапланеризму є Чивчино-Гринявські гори.
- Фотополювання – відпочинок з фотографуванням тварин, комах, птахів та інших істот в природі.
- Велотуризм – подорож на велосипеді для любителів активного відпочинку різного рівня складності.
- Гастротуризм – туризм з метою популяризації культурної спадщини та сприяє відродженню полонинського господарства.

3.3 Оцінка рекреаційного навантаження на об'єкти природно-заповідного фонду Івано-Франківської області

Оцінка рекреаційного навантаження на природні комплекси природно-заповідного фонду має велике значення при плануванні рекреаційно-туристичної діяльності, в тому числі в процесі формування економічних зон туристсько-рекреаційного типу. Рекреаційне навантаження впливає на якісний стан рекреаційних ресурсів, навколишнє природне середовище, психологічний комфорт рекреантів.

Незважаючи на те, що рекреаційна діяльність є одним з найбільш екологічно безпечним видів господарства, при надмірному тривалому рекреаційному навантаженні на природне середовище зазнає серйозних негативних змін.

Види негативного впливу досить різноманітні:

- витоптування надґрунтового покриву, підстилки і підросту;
- пошкодження дерев;
- деградація рослинного покриву;
- ущільнення ґрунту;
- відлякування тварин;

- виснаження рибних та мисливських угідь;
- антропогенна денудація (осипання схилів та інш.);
- підвищення імовірності лісових пожеж;
- забруднення повітря викидами автотранспорту;
- засмічування території;
- забруднення поверхневих водойм та підземних вод.

Специфічним негативним явищем надмірного рекреаційного навантаження є створення психологічного дискомфорту для рекреантів, що приводить до зниження ефекту оздоровлення та відпочинку.

Рекреаційне навантаження – це допустима кількість рекреантів на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати на данній території, після її пристосування до рекреаційних потреб, яка не викликає негативних наслідків на навколишнє природне середовище.

Показник рекреаційного навантаження залежить від особливостей ландшафтної будови і функціональної спрямованості рекреаційного використання території.

Норма рекреаційного навантаження залежить в основному від природних ландшафтів та сезону року. Найбільшу опірність на вплив рекреаційного навантаження мають приморські комплекси, найменшу – низовинні [11].

Рекреаційне навантаження влітку є вищим , ніж зимою. Та коливається від 20% для приморських територій до 80% для гірських територій відносно літнього періоду, що пов'язано із специфікою рекреаційної діяльності в різні сезони року.

В таблиці 4.1 представлені нормативні показники рекреаційного навантаження для різних природних комплексів України [11].

Нормативні показники рекреаційного навантаження на природні комплекси

Природні комплекси	Нормативи рекреаційного навантаження (осіб/км ²)					
	Літо			Зима		
	Min	Max	Сер.	Min	Max	сер.
Приморські	300	500	400	60	100	80
Озерні	80	150	115	16	45	30
Річкові	50	80	65	16	24	20
Низовинні	80	120	100	30	50	40
Горбогірно-височинні	100	150	125	40	60	50
Гірські	110	200	155	60	160	110

Дані нормативи дають загальне уявлення про норми рекреаційного навантаження на різні природні комплекси. Локалізовані показники рекреаційного навантаження для кожної окремої території визначаються на місці з урахуванням конкретних природних умов, в першу чергу враховуючи характер підстилаючої поверхні, рослинного світу, нахилу поверхні, прояву шкідливих геодинамічних процесів.

Норми рекреаційного навантаження служать основою для визначення рекреаційної місткості території.

Рекреаційна місткість - це загальна кількість осіб, які можуть одночасно перебувати на даній території, не завдаючи шкоди природному середовищу. Рекреаційна місткість пов'язана з рекреаційним навантаженням і залежить від норми навантаження, площі рекреаційної території, часом перебування рекреантів в її межах, тривалості сприятливого погодного періоду. У науковій праці під редакцією М.В. Копачем пропонується рекреаційну місткість визначати для кожного сезону окремо за формулою [11]:

$$V_i = \frac{N_i S_i * C}{D_i}, \quad (3.1)$$

де V_i - рекреаційна місткість i -ї території, осіб;

N_i - норма рекреаційного навантаження на i -ту територію, осіб/км²(табл.4.1);

S_i - площа i -ї рекреаційної території, км²;

C - тривалість рекреаційного періоду, днів;

D_i - середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на i -й території, днів.

В роботі виконані розрахунки рекреаційної місткості територій у літній період для найбільш популярних відвідуємих об'єктів ПЗФ Івано-Франківської області:

- Карпатський національний природний парк.
- Національний природний парк «Гуцульщина».
- Галицький національний природний парк.

Карпатський національний природний парк розташовується у найвищому та найцікавішому географічному районі Чорногорського та Горганського масивів. Тут знаходиться найвища точка України – гора Говерла (2061 м). Основна частина території парку охоплює верхів'я річки Прут, решта – басейн Чорного Черемошу. Площа парку 50303 га.

Згідно функціонального зонування території Карпатського НПП: заповідна зона займає 11401,4 га, зона регульованої рекреації на площі 25953,1 га, зона стаціонарної рекреації на площі 106,6 га, господарська зона складає 13033,9 га.

При визначенні рекреаційної місткості територія парку віднесена до природних комплексів гірського типу. Загальна рекреаційна зона складає 26059 га. За рекреаційний період прийнято 110 днів – період найбільш сприятливих для відпочинку у літній період.

Результати розрахунків рекреаційної місткості території Карпатського НПП представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 Розрахункові значення рекреаційної місткості території Карпатського НПП

Природні комплекси	S_i , км ²	N_i мін, осіб/км ²	N_i мах, осіб/км ²	N_i сер, осіб/км ²	$V_{\text{мін}}$, тис.осіб	$V_{\text{мах}}$, тис.осіб	$V_{\text{сер}}$, тис.осіб
--------------------	-------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------

гірські	260,59	110	200	155	3153,1	5733	4443
---------	--------	-----	-----	-----	--------	------	------

Аналіз розрахунків показав, що територія Карпатський НПП володіє значною рекреаційною місткістю: мінімальне – 3153,1тис. осіб, максимальне - 5733тис. осіб, середнє - 4443тис.осіб.

Національний природний парк “Гуцульщина” розташований у лісистій мальовничій частині Покутсько-Буковинських Карпат. Площа парку складає 32 248 га. Його довжина з північного заходу на південний схід - біля 29 км, з північного сходу на південний захід - 20 км, мальовничі ділянки, де рідко ступає нога людини.

Згідно функціонального зонування НПП “Гуцульщина” :заповідна зона складає 2480,3 га, зона регульованої рекреації – 13295,1 га, зона стаціонарної рекреації – 129,8 га, господарська зона – 16342,8 га.

Рельєф Гуцульщини належить до типу Покутського Передкарпаття, гора Грегит – його найвища точка. На ній розміщені кам'яні розсипи (греготи). Місцевість скеляста.

При визначенні рекреаційної місткості територія парку віднесена до природних комплексів горбогірно-височинного типу. Площа рекреаційної зони складає 13424,9 га. За рекреаційний період прийнято 110днів – період найбільш сприятливих для відпочинку у літній період. Результати розрахунків рекреаційної місткості території Національного природного парку “Гуцульщина” представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 Розрахункові значення рекреаційної місткості території Національного природного парку “Гуцульщина”

Природні комплекси	Si, км ²	Ni мін, осіб/км ²	Ni мах, осіб/км ²	Ni сер, осіб/км ²	V _{мін} , тис.осіб	V _{мах} , тис.осіб	V _{сер} , тис.осіб
горбогірно-височинні	134,25	100	150	125	1479,5	2215	1846

Аналіз розрахунків показав, що територія НПП “Гуцульщина” володіє значною рекреаційною місткістю: мінімальне –1479,5 тис. осіб, максимальне – 2215 тис. осіб, середнє – 1846 тис.осіб.

Галицький національний природний парк. Територія парку розташована вздовж річки Дністер та в низовинній частині вздовж його приток - річок Гнилої Липи, Лімниці, Лукви .

На території парку знаходяться лісові урочища (11 тис. га), водно-болотні угіддя (4096 га), геологічні утворення, ділянки з унікальними угрупованнями лучно-степової рослинності.

Його площа становить 14684,8 га.

Згідно функціонального зонування території парку: заповідна зона займає площу 5105,0 га, зона регульованої рекреації - на площі 4405,0 га, зона стаціонарної рекреації складає 14,0 га та господарська зона - 5160,8 га.

При визначенні рекреаційної місткості територія парку віднесена до природних комплексів низовинного типу. Площа рекреаційної зони складає 4419 га. За рекреаційний період прийнято 110днів – період найбільш сприятливих для відпочинку у літній період. Результати розрахунків рекреаційної місткості території Галицького національного природного парку представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 Розрахункові значення рекреаційної місткості території Галицького національного природного парку

Природні комплекси	S_i , км ²	N_i мін, осіб/км ²	N_i мах, осіб/км ²	N_i сер, осіб/км ²	$V_{\text{мін}}$, тис.осіб	$V_{\text{мах}}$, тис.осіб	$V_{\text{сер}}$, тис.осіб
низовинні	44,19	80	120	100	388,9	583,3	486,1

Аналіз розрахунків показав, що територія Галицького НПП володіє значною рекреаційною місткістю: мінімальне –388,9 тис. осіб, максимальне – 583,3 тис. осіб, середнє – 486,1 тис.осіб.

Найперспективнішими районами з високим потенціалом для розвитку екологічного туризму в Івано-Франківській області є територія Яремчанської міської ради, Надвірнянський, Верховинський,Косівський, Долинський, Городенківський райони . Найбільша кількість об'єктів природно-заповідного фонду знаходиться на території Яремчанської міської ради (59,8 %), а найменша – у Долинському районі (10,6 %).

4 КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1 Методичні підходи щодо комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу регіону

При оцінці придатності для туризму природних рекреаційно-туристичних ресурсів варто відзначити *дві групи методичних підходів*. *Перша* стосується комплексних методик оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, у тому числі туристичних. Проте такі методичні підходи є дуже загальними і здебільшого стосуються не стільки якісних характеристик ресурсів, скільки їх кількісних показників. Серед таких методик варто вказати методичні підходи, які запропонували О. Бейдик, В. Мацола, О. Клапчук та ін. [19]. *Другу* групу методик становлять методичні підходи, які застосовуються конкретно до природних ресурсів і враховують найважливіші для туризму якісні характеристики досліджуваних об'єктів.

Оцінка природних рекреаційних ресурсів за методикою комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу регіону В. Мацоли базується на таких параметрах: - естетичні якості території (пейзажність, екзотичність, унікальність та контрастність); - запаси мінеральних вод; - ліси (показник лісистості території); - кліматичні умови (тільки за температурним режимом); - водоймища (кількість та можливість їх використання для туризму); - рекреаційне навантаження (відображає рельєф території).

Аналіз показників для оцінки природних ресурсів вказує на вибірковість дослідження всіх показників. Наприклад, при вивченні кліматичних умов враховано тільки температуру, натомість упущено такі явища як кількість опадів, вітровий режим та інші [13].

Насиченість території історико-культурними, санаторно-курортними закладами та транспортною мережею розраховуються за наступними формулами:

$$O_i = K_i / S, \quad (4.1)$$

Де, O_i – насиченість території історико-культурними об'єктами;

K_i – кількість об'єктів;

S – площа області (в км²).

$$O_T = (L_z + L_{ав}) / S \quad (4.2)$$

Де, O_T – транспортна доступність;

L_z - довжина залізничного полотна;

$L_{ав}$ – довжина автошляхів;

S – площа території області.

$$O_c = K_c / S \cdot 100 \text{ (одиниць/км}^2\text{)} \quad (4.3)$$

Де, O_c – забезпеченість санаторно-курортними закладами;

K_c – кількість санаторно-курортних закладів, S – площа території області.

Комплексна оцінка потенціалу території виконується після визначення всіх показників окремо для зимового та літнього відпочинку за наступною формулою:

$$O = O_c + O_m + O_d + O_b + O_k + O_i + O_{II} + O_T + O_c + O_n \quad (4.4)$$

На основі комплексної оцінки визначається *коефіцієнт рекреаційної цінності*:

$$K_p = O / O_{\text{мін}} \quad (4.5)$$

Де, O – величина інтегральної оцінки (в балах);

$O_{\text{мін}}$ – мінімальна кількість балів – 10).

Таблиця 4.1 – Критерії оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу території (за В. Мацолою) [13]

Вид ресурсу	Показник	Бали		
		3	2	1
Природні	Оцінка естетичних якостей території, O_e	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність	Низька міра екзотичності і унікальності, відсутні контрасти	Рівнинні, сильно заліснені території
	Оцінка мінеральних вод, O_m	Понад 1000 м ³ /доба/км ²	100–1000 м ³ /доба/км ²	>100 м ³ /доба/км ²
	Оцінка лісів, O_c	40%–60%	15% –40%;	Менше 15%
	Оцінка кліматичних умов, O_k	Понад 110 днів з $t > 0$ °C	100-110 днів з $t > 0$ °C	Менше 100 днів з $t > 0$ °C
	Оцінка водоймищ, O_v	Велика кількість незабруднених водоймищ, придатних для використання	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное	Обмежені можливості
	Оцінка рекреаційного навантаження, O_n	Гірські місцевості	Горбисті, височинні місцевості	Рівнинні, низовинні місцевості
Історико-культурні	Історико-культурний потенціал, O_i	Більше 18 об'єктів / 100 км ²	8-18 об'єктів / 100 км ²	Менше 8 об'єктів / 100 км ²
Соціально-економічні	Транспортна доступність, O_t	Більше, 42 км/ км ²	0,29-0,42 км/ км ²	Менше 0,29 км/ км ²
	Забезпеченість санаторно-	Більше 3 од./100 км ²	1-3од./100 км ²	Менше 1од./100 км ²

	курортними зкладами, O_c			
--	-------------------------------	--	--	--

На основні комплексної оцінки визначається *коефіцієнт рекреаційної цінності*:

$$K_p = O/O_{\min} \quad (4.5)$$

Де, O – величина інтегральної оцінки (в балах);

$O_{\min}$ – мінімальна кількість балів – 10).

За отриманим числовим значенням коефіцієнта рекреаційної цінності за 3-х бальною шкалою встановлюються відповідні *умови для розвитку рекреаційної діяльності*:

3б. – найбільш сприятливі умови для розвитку рекреаційної діяльності;

2б. – посередні;

1б. – несприятливі [9].

4.2 Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу

Івано-Франківської області

Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Івано-Франківської області станом на 2021 рік виконана по дев'ятому вагомим показникам:

- 1) оцінка естетичних якостей території, O_e ;
- 2) оцінка мінеральних вод, O_m ;
- 3) оцінка лісів, O_c ;
- 4) оцінка кліматичних умов, O_k ;
- 5) оцінка водоймищ, O_v ;
- 6) оцінка рекреаційного навантаження, O_n (природні ресурси) за історико-культурним потенціалом, O_i (історико-культурні ресурси) та за забезпеченістю санаторно-курортними закладами, O_c (соціально-економічні ресурси);

- 7) оцінка історико-культурного потенціалу, O_i ;
- 8) оцінка транспортної доступності, O_T ;
- 9) оцінка забезпеченості санаторно-курортними закладами, O_c .

Вихідна інформація для комплексної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів Тернопільської області систематизована та представлена у табл. 4.2

В таблиці 4.2 представлені вихідні дані для оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу Івано-Франківської області станом на 2021 рік.

Таблиця 4.2– Вихідні дані для оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів Івано-Франківської області станом на 2021 рік (за автором)

Показник	2020 рік
Тривалість комфортного для відпочинку періоду, днів	105
Загальна чисельність населення області, осіб	1 361 100
Загальна площа території області, S , км ²	13928
Лісистість, %	42
Сумарні запаси підземних мінеральних вод, м ³ /доба/км ²	19,80
Довжина автошляхів та території області, $L_{ав}$, км	4100
Довжина залізничного полотна та території області, L_z , км	494
Кількість санаторно-курортних закладів, K_c , одиниць	42
Кількість історико-культурних пам'яток, K_i , одиниць	3944

1. Територія області характеризується пейзажними ландшафтами, високою мірою екзотичності і унікальності, контрастністю. Таким чином, *за оцінкою естетичних якостей території Івано-Франківщина має найбільш сприятливими умовами для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності -3 бали.*

2. Івано-Франківській області відноситься до районів України малозабезпечених підземними мінеральними водами, хоча має джерела лікувальних мінеральних вод. Сумарні запаси підземних мінеральних вод в складають 275,8 тис. м³/добу . Для *оцінки мінеральних вод* в перерахунку до загальної площі області 13928км² :отримали:

$$O_m = 275800(\text{м}^3/\text{добу}) / 13928 (\text{км}^2) = 19,8 \text{ м}^3/\text{доба}/\text{км}^2$$

За розрахованою оцінкою – 13,8 м³/доба/км² відповідає 1 балу *умови несприятливі для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.*

3. Івано-Франківська область багата на ліси, лісистість території становить – 42%, що відповідає 3 балам, *найбільш сприятливими умовами для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.*

4. Для оцінки кліматичних умов враховується період з температурами повітря більше 0 °С, показника тривалості комфортного для відпочинку періоду року у днях. За кліматичними даними середня тривалість літнього періоду становить в області 105 днів. Згідно методики відповідає 2 балам, *умови є посередніми для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.*

5. На період 01.12.2022р. загальний стан поверхневих вод на території Івано-Франківської області відповідає задовільним за винятком окремих річок, але у більшості випадків тільки за одним із показників, який незначно перевищує ГДК. За бальною оцінкою відповідає 3 балам (велика кількість незабруднених водоймищ, придатних до використання) *найбільш сприятливими умовами для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.*

6. За оцінкою рекреаційного навантаження характеризується *найбільш сприятливими умовами для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності*, територія Івано-Франківщини відноситься до гірської місцевості (3 бали).

7. Для оцінки історико-культурного потенціалу визначається частка історико-культурних об'єктів області від загальної кількості, а потім на площі 100 км².

Насиченість території області історико-культурними об'єктами на площі 100 км² складає:

$$O_i = 3944 (\text{об.}) / 13928 (100 \text{ км}^2) = 28,3 \text{ об'єктів} / 100 \text{ км}^2$$

Таким чином, показник історико-культурного потенціалу Івано-Франківської області характеризується 3 балами відповідає *найбільш сприятливими умовами для розвитку рекреаційної діяльності*.

8. Для оцінки транспортної доступності враховується довжина залізничного полотна та довжина автошляхів, яка для Івано-Франківської області складає відповідно залізничне полотно – 494 км та автомобільних шляхів місцевого та загальнодержавного значення – 4100 км.

Показник транспортної доступності дорівнює:

$$O_T = (494 \text{ км} + 4100 \text{ км}) / 13928 \text{ км}^2 = 0,33 \text{ км} / \text{км}^2$$

За транспортною доступністю область характеризується *посереднім умовам для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності*.

9. Оцінка забезпеченості санаторно-курортними закладами території в 100 км² складає:

$$O_C = 42 \text{ (од.)} / 13928 \text{ (100 км}^2\text{)} = 0,30 \text{ од.} / 100 \text{ км}^2$$

Значення цього показника менше 1 од. / 100 км² - 1 бал. За розрахунками забезпеченість санаторно-курортними закладами Івано-Франківської області відповідає *несприятливим умовам для розвитку рекреаційної діяльності*.

Показники природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів для комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу Івано-Франківської області представлені в таблиці 4.3.

Комплексна оцінка потенціалу території Івано-Франківської області для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності є інтегральною величиною:

$$O = 3 + 1 + 3 + 2 + 3 + 3 + 3 + 2 + 1 = 21 \text{ балів}$$

Таблиця 4.3 – Критерії оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу Івано-Франківської області за 2021 рік (за автором)

Вид ресурсу	Показник	Бали		
		3	2	1
Природні	Оцінка естетичних якостей території, O_e	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність	Низька міра екзотичності і унікальності, відсутні контрасти	Рівнинні, сильно заліснені території
	Оцінка мінеральних вод, O_m	Понад 1000 м ³ /доба/км ²	100–1000 м ³ /доба/км ²	>100 м³/доба/км² 19,8 м³/доба/км²
	Оцінка лісів, O_c	40%–60% 42%	15% –40%;	Менше 15%
	Оцінка кліматичних умов, O_k	Понад 110 днів з $t > 0$ °С	100-110 днів з $t > 0$ °С	Менше 100 днів з $t > 0$ °С
	Оцінка водоймищ, O_v	Велика кількість незабруднених водоймищ, придатних для використання	Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное	Обмежені можливості
	Оцінка рекреаційного навантаження, O_n	Гірські місцевості	Горбисті, височинні місцевості	Рівнинні, низовинні місцевості
Історико-культурні	Історико-культурний потенціал, O_i	Більше 18 об'єктів / 100 км²	8-18 об'єктів / 100 км ²	Менше 8 об'єктів / 100 км ²
Соціально-економічні	Транспортна доступність, O_t	Більше, 42 км/ км ²	0,29-0,42 км/ км²	Менше 0,29 км/ км ²
	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, O_c	Більше 3 од./100 км ²	1-3од./100 км ²	Менше 1од./ 100 км²

Відповідні показники рекреаційних ресурсів і за 2021 рік виділено жирним шрифтом.

Коефіцієнт рекреаційної цінності території Івано-Франківської області
дорівнює:

$$K_p = 21 \text{ балів} / 9 \text{ балів} = 2,3$$

За 3-х бальною шкалою коефіцієнт рекреаційної цінності становить $K_p = 2,3$ більше 2 балів.

За результатами комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу за методикою В.Мацоли Івано-Франківська область має вище посередніх умови для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території.

5 ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНО-ОРІЄНТОВАНІ ВИДИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Значими передумовами для розвитку різних туризму в Івано-Франківській області є [14]:

- Розташування області у близькому сусідстві з країнами Європейського Союзу – в центрі Європи, що сприяє розвитку прикордонного та міжнародного туризму.
- Івано-Франківська область має важливе рекреаційне значення не тільки для України, але і для всього Європейського континенту. Вона є частиною унікальної Карпатської лісо-гірської екосистеми. Сприятливі кліматичні умови (м'яка зима і тепле літо) дозволяють проводити круглорічний відпочинок та лікування.
- Природно-рекреаційний потенціал визначають пріоритетність розвитку рекреаційного, лікувально-оздоровчого туризму. На базі цілющих мінеральних джерел, лікувальних торфових грязей, сформовані санаторно-курортні та рекреаційні системи національного значення. В області є десять курортних місцевостей.
- Наявність значного людського потенціалу для розвитку сільського зеленого туризму, що сприяє зростанню добробуту мешканців та поповненню місцевих бюджетів.
- Розвиток сільського зеленого туризму Івано-Франківської області матиме вплив на вирішення економічних, екологічних та соціальних питань територіальних громад та області загалом, а саме: -розвиток сільського туризму значно збільшить доходи селян, що сприятиме покращенню економічного розвитку гірських сіл; -будуть створюватися нові робочі місця

5.1 Сільський туризм

Івано-Франківська область займає провідне місце серед найбільш популярних привабливих туристичних регіонів України.

Сільський туризм – один з найбільш перспективних екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності на Івано-Франківщині. Передумовами для його розвитку є сприятливий кліматичний потенціал, чисте повітря, різноманіття ландшафту, цінні мінеральні води, архітектурні пам'ятки, туристичні маршрути, національний фольклор та традиції, рекреаційний потенціал.

Відпочинок на селі має важливе значення для вирішення актуальних соціально-економічних проблем Івано-Франківської області.

Біля 60 % населення області проживає в сільській місцевості, тому розвиток сільського туризму має важливе значення, тому що є вагомим джерелом доходів населення, сприяє створенню нових робочих місць, формуванню екологічної свідомості місцевого населення та відпочиваючих [15].

Привабливим є те, що сільський туризм практично єдина галузь, яка на початковому етапі не вимагає інвестицій, великих капітальних вкладень, але може принести велику користь багатьом громадянам держави насамперед тим, що розширює ринок збуту вітчизняних товарів і послуг, надходженню іноземної валюти [15].

З кожним роком зростає кількість приватних сільських садиб, що приймають туристів. За період з 2018 по 2020 рр. кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців у сфері сільського туризму в Івано-Франківській області збільшилась 163 до 306 або на 88 %. В області функціонують понад 500 туристично-рекреаційних закладів на 20 тис. місць, послуги розміщення також надають близько 800 садиб сільського зеленого туризму[17].

Найбільше значення набувають садиби сільського зеленого туризму в гірських та передгірських районах. Це пов'язано з наявністю сприятливих природних умов для відпочинку та заняття різними видами спорту. Найбільшого набули розвитку садиби сільського туризму на території Яремчанського району

м. Яремче, смт. Ворохта та с. Яблуниця, с. Поляниця, с. Татарів, с. Микуличин, де знаходиться більше 500 садиб (63% від усієї кількості в області). Область має добрі комунікаційні зв'язки із зовнішнім середовищем. Розташування Івано-Франківської області свідчить про легку доступність для відвідувачів з Польщі, Румунії, Словаччини, Молдови та Угорщини, які перетинають західні кордони автомобільним та залізничним транспортом.

До основних видів продуктів сільського туризму в Івано-Франківській області відносяться пішохідні туристичні маршрути; кінні прогулянки, збирання грибів та лікарських рослин, автентична домашня кухня, участь у проведенні традиційних обрядів та фестивалів, народних свят.

Особливою рисою туристичних продуктів в сільській місцевості Івано-Франківщині є можливість активного відпочинку та екологічного туризму: велосипедні туристичні і екотуристичні маршрути, рафтинг гірськими річками; квести по орієнтуванню на місцевості; сходження на гори різної складності; спостереження за рослинами і тваринами, купання у природних водоймах, риболовля полювання.

В Івано-Франківській області створені комфортні умови для проживання, агросадиба надають смачні страви традиційної місцевої Української кухні

Наприклад, до мережі «Українська гостинна садиба» відносяться «Княжий Град» у селі Княздвір Коломийського району, приватна садиба «Еко-Карпати» у селищі Кути Косівського району, маєток «12 Місяців» села Мислівка, розміщений у центральній частині Карпат, садиба «Дарваїв кут» у селі Старий Мізунь Долинського району, гостинний двір «Горицві » села Верхні Ясені Верховинського району, садиби «На Бабієвій горі» у селі Оболоня «Бойківські світанки» у селі Новошин та Долинського району.

В таблиці 5.1 представлено рівень розвитку сільського туризму в Івано-Франківській області [23].

Талиця 5.1 Рівень розвитку сільського туризму в Івано-Франківській області [17]

Назва адміністративної одиниці	Кількість агроосель на 1000 осіб сільського населення	Рівень розвитку інфраструктури
Івано-Франківська міська рада, Коломийська міська рада, Калуська міська рада, Калуський, Галицький, Городенківський, Снятинський райони	Не зареєстровано	Потенційні території для розвитку
Болехівська міська рада, Богородчанський, Тисменицький, Тлумацький райони, Долинський, Коломийський, Косівський, Надвірнянський, Рожнятівський райони	0,01-2,0	Незначний розвиток
Верховинський район	2,1-10,0	Середній розвиток
Яремчанська міська рада	Більше 10	Високий розвиток

Найбільший рівень розвитку сільського туризму має Яремчанська міська рада: м. Яремче, смт. Ворохта, с. Поляниця, с. Татарів, с. Микуличин, с. Яблуниця.

М. Рутинський виділяє три різні туристичні райони сприятливі для розвитку сільського в залежності від туристично-рекреаційних потенціалу, рівня розвитку туристичної інфраструктури: Верховинсько-Косівський, Ворохтинсько-Яремчанський і Осмолодсько-Болехівський райони.

Найбільш популярним серед туристів є Ворохтинсько-Яремчанський туристичний район, де розміщено більше 50 % садиб сільського туризму Івано-Франківської області та біля 2/3 гірських туристичних комплексів.

Осмолодсько-Болехівський є потенційно найперспективнішим туристичним районом для розвитку туризму серед інших районів, але не відзначається значною популярністю.

Для подальшого всебічного розвитку сільського туризму та активізації туристичних потоків необхідне підвищення ефективності системи інформування туристів; покращення інфраструктури, підвищення рівня доступності сільських територій та об'єктів ПЗФ для екологічного туризму, спроможність відпочинку для всіх категорій туристів.

5.2 Лікувально-оздоровчий туризм

До лікувальних ресурсів Івано-Франківської області відноситься клімат, мінеральні води та торф'яні грязі. В південно-західній гірській частині області (Ворохта, Косів, Кременці, Яремче) знаходяться всі кліматичні курорти.

Найбільш поширені натрієві хлоридні води з мінералізацією від 2-3 г/дм³ до розсолної мінералізації. В рівнинній та лісостеповій частинах розповсюджені мінеральні сульфідні води. Промисловий розлив мінеральних води під назвою: "Буркут", "Роксолана", "Верховинська", "Перегінська.

Найбільша кількість покладів мінеральних вод зосереджена в Долинському, Косівському, Верховинському, Рогатинському районах Івано-Франківщини.

До лікувально-столових вод із мінералізацією 1,0-8,0 г/дм³ відноситься 12 джерел мінеральних лікувальних вод: родовища мінеральних вод «Гута» у Богородчанському районі, «Буркут» і «Верховинська» у Верховинському районі, «Горянка» у Долинському районі, «Аршиця» і «Соколівчанка» у Косівському районі, «Рогатинська» у Рогатинському районі, «Перегінська» у Рожнятівському районі, «Левада» і «Придністровська» у Тлумацькому районі.

У Покутських Карпатах зареєстровано більше 60 водних джерел мінеральної води типу «Нафтуся», яка має підвищений вміст бальнеологічно активних органічних речовин. (8 до 30 мг/дм³). На базі їх родовищ функціонують лікувально-оздоровчі комплекси «Джерело Прикарпаття», «Мізунь», пансіонат «Гута».

У верхів'ї р. Чорний Черемош, біля с Буркут, Шибени та Мокрин (Верховинський район) з давніх часів відомі джерела лікувально-столових

вуглекислих вод. За своїми лікувальними властивостями та хімічним складом схожі до кавказьких мінеральних джерел типу «Казбек» та «Нарзан». Насиченість джерел вуглекислим газом біля с. Буркут складає 1276- 1400 мг/дм³, поблизу с. Шибени – 924 мг/дм³. Згідно нормативних вимог вміст цього біологічного компоненту в мінеральних лікувально-столових водах повинен бути не < 500 мг/дм³ [10].

В Косівському та Надвірнянському районах знаходяться 15-ть джерел залізистих лікувально-столових вод. Вони слабомінералізовані (0,2-0,5 г/дм³) з вмістом заліза до 20 мг/дм³.

В смт. Обертин Тлумацького району знаходиться родовище борної лікувально-столової вод гідрокарбонатнохлоридно-натрієвого складу із мінералізацією 2,0-6,0 г/дм - «Левада».

У Косівському (сс. Березів, Яблунів, Уторопи, Текуча) і Надвірнянському районах (сmt Делятин) виявлені Мінеральні води з такими біологічно активними компонентами, як бром і йод (від 30 до 319 мг/дм³).

Лікувальні торф'яні грязі широко використовуються на курорті Черче. В Яремчі знаходяться пансіонати "Поляріс", санаторій "Яремче", "Джерело", "Первоцвіт", "Станіславський" готелі "Водоспад" та ін. В Івано-Франківську парцює туристичний комплекс "Чорний замок".

В Івано-Франківській області знаходиться десять курортних місцевостей, функціонує 42 санаторно-курортних заклада спеціалізованого та загального профілю лікування на 4351 місця. Для курортної терапії використовуються кліматичне лікування, мінеральні ванни, лікувальні грязі.

Санаторно-курортні заклади, головним чином, спеціалізуються на лікуванні органів травлення та загальному оздоровленні. Частина закладів проводить лікування органів дихання («Кремінці», с. Татарів, Яремче) та опорно-рухової системи. У більшості санаторіїв є діагностична база для обстеження пацієнтів та бальнеологічні відділення.

Торфові гряди і мінеральні води курорту «Черче» (с. Черче, Рогатинський район) використовуються для лікування опорно-рухового апарату.

Серед курортів Івано-Франківської області відомими є: в низькогірних районах - Яремче і Микуличин, Татарів Яремчанської міськради, Мислівка і Новий Мізунь Долинського району, Шешори Косівського району. На високогір'ї Ворохта і Яблуниця Яремчанської міськради і бальнеогрязевий передгірний курорт Черче Рогатинського району.

На Буковелі працюють відомі здравниці: туристичний комплекс "Буковель", база відпочинку "Ра". У Ворохті знаходиться котеджний комплекс "Хатки Руслани". У Коломиї є приватний готель "Оазис". У Косові – відомі бази відпочинку: "Сокільське", "Байка", "Легенда Карпат", готельний комплекс "Шешори". У Татарові є бази відпочинку: готель "Коруна", готель "Петрос" "Лаванда Кантрі Клуб".

В Івано-Франківській області знаходиться 845 дитячих оздоровчих таборів на 3820 місць, в яких відпочило більше 95000 дітей, 8 позаміських табори із загальною кількістю 1480 місць, 6 відомчих дитячих позаміських таборів на 1230 місць.

5.3 Історико-культурний туризм

Івано-Франківщина має багату історико-культурну спадщину. Вона займає третє місце в Україні за кількістю пам'яток архітектури і містобудування. В даний час в області під охороною держави знаходиться 1360 пам'яток архітектури, в тому числі 87 пам'яток національного значення, переважна більшість яких – це пам'ятки дерев'яної і мурованої архітектури.

До цінних історичних пам'яток відносяться церква Пантелеймона під Галичем (XII ст.), церква Святого Духа з мистецьким іконостасом в Рогатині

(XVI ст.), Манявський Скит (XVII ст.), дерев'яні гуцульські і бойківські храми відомі далеко за межами України.

Окрім названих історико-культурних пам'яток область багата на пам'ятки архітектури, музеї і має значний етнографічний потенціал.

На території області збереглися руїни чотирьох замків: замку XVI ст. в с. Пнів Надвірнянського району, замків XVII ст. в селах Раковець та Чернелиця Городенківського району, та руїни Старостинського замку XIV-XVIII ст. в м. Галичі[24].

В таблиці 5.2 представлена кількість пам'яток історії та культури в Івано-Франківській області.

Таблиця 5.2 - Пам'ятки історії та культури в Івано-Франківській області.

(за автором)

Назва	Кількість	Національного значення	%, до загальної кількості
Історичні	869	5	22,0
Археологічні	1490	21	37,8
Мистецтва	142	1	3,60
Архітектури та містобудування	1443	151	36,6
Разом	3944	-	

Цікавими історичними місцями для туристів є відвідання замків, які збереглися на території Івано-Франківської області, але потребують ретельної реставрації. Серед фортифікаційних укріплень Івано-Франківської області привертають увагу розташовані на берегах Дністра Раковецький (середина XVII ст.) і Чернелицький замки в Городенківському районі[25].

Івано-Франківщина найвідоміша з областей України своєю етнічно найоднорідністю, 94,7 % від усього населення становить частка українців. Автохтонні традиції народної української культури зберігаються тут впродовж

багатьох століть. У етнографічних районах краю збереглися різні види художніх народних промислів і ремесел (різьбярство, кушнірство, писанкарство, мосяжництво, кераміка, ткацтво, вишивання, лимарство, боднарство, сироваріння тощо). Дерев'яні гуцульські й бойківські церкви, гражди, малі архітектурні форми відомі в усьому світі. Визначним центром гуцульського мистецтва є Косів. І зарубіжні, і вітчизняні туристи вважають за необхідне відвідати знаменитий косовський ярмарок та придбати для себе мистецькі вироби. Популярними серед туристів є Коломия, Верховина, Болехів.

На території Івано-Франківської області знаходиться 24 музеї, в яких туристи можуть ознайомитись з історією та надюанням краю.

Кожного року тисячі туристів відвідують Івано-Франківщину, щоб прийняти участь в різноманітних ярмарках, виставках, фестивалях.

Відомим популярним фестивалем гуцулів, на який приїжджають з різних країн Польщі, Естонії, США, Румунії. Впродовж фестивалю працюють майстри народного мистецтва, виступають народні танцювальні колективи, відбувається дегустація національних страв.

ВИСНОВКИ

Івано-Франківська область має вигідне географічне положення, характеризується сприятливими кліматичними і природними умовами, різноманітністю ландшафтних комплексів, багатим рослинним та тваринним світом, наявністю мінеральних вод, широкої річкової мережі.

Івано-Франківська область розташована на південному заході України в географічному центрі Європи, на стику Східноєвропейської рівнини та Карпат.

Клімат області помірно континентальний характеризується перехідним характером від помірно теплого вологого Західноєвропейського до континентального Східноєвропейського.

Завдяки особливостей кліматичних умов та рельєфу ґрунтово-рослинний покрив змінюється з висотою. На рівнинах переважають сірі лісові опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, у передгір'ях дерново-підзолисті ґрунти, в горах - бурі гірничо-лісові різного ступеня опідзоленості, дерново-буроземні та гірничо-лугові дернові та торф'янисті.

Флора Івано-Франківщини має значне різноманіття - понад 1500 видів рослин та складає більше половини флори України, серед них біля 120 лікарських рослин. Значна кількість рослин занесена до Червоної книги.

Область є найбагатішою за лісами в Україні. Лісистість території складає більш 40%.

Івано-Франківщина багата і на видову чисельність тваринного світу як порівняно з іншими областями України: хребетних - 435 види, ссавці - 74 види, птахи - 280 види. Занесені до Червоної книги України.

Гідрографічна мережа регіону представлена притоками району басейну річки Дністер та суббасейну річки Прут. Всього по території області протікає 8294 річки, загальною довжиною 15754 км. В районі басейну річки Дністер 4688 річок довжиною 9111 км, в суббасейні річки Прут 3606 річок довжиною 6643 км.

На території області зареєстровано біля 300 проявів мінеральних вод, з них води 32 мінеральних джерел області входять до державного стандарту "Води мінеральні питні": 12 відносяться до лікувально-столових та 20 до природно-столових.

Роботі виконана оцінка антропогенного впливу на рекреаційні ресурси по 6 адміністративним районам Івано-Франківської області за методикою бального оцінювання О. О. Бейдика. Вреховувались:

- щільність викидів (на 1 км², т) забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних та пересувних джерел по містах і районах Черкаської області;
- обсяг забруднюючих речовин, що скидаються в річки, т / рік:

- кількість відходів, т;
- щільність населення.

Виконана бальна оцінка екологічних показників, що впливають на розвиток рекреаційно- туристичної діяльності в Івано-Франківській області показала:

- Верховинський район має найменшу кількість балів(5б.) відноситься до фоново чистих районів чисті, без антропогенного навантаження.
- Косівський (8балів), Колмийський (10балів), Надвірнянський (10балів) райони відносяться до трохи забруднених районів з мінімальним антропогенним навантаженням на екосистеми. Потрібні заходи щодо впорядкування окремих напрямів господарської і рекреаційної діяльності.
- Коломийський район має 13 балів відноситься до слабкозабруднених районів з постійним антропогенним навантаженням.
- Івано-Франківський район має 17 балів відноситься до середньозабруднених районів зі всіма видами антропогенного навантаження. Постійне забруднення викидами.

Станом на 1 січня 2021 року природно-заповідний фонд Івано-Франківської області включає 526 територій та об'єктів загальною площею 223,852 тис. га: - 33 об'єкти загальнодержавного значення на площі 131,6 тис. га та 493 об'єкти місцевого значення на площі 92,227 тис. га. Показник заповідності Івано-Франківщини достатньо високий складає 16,07%.

В роботі виконані розрахунки рекреаційної місткості територій у літній період за методикою М.В. Копача для найбільш популярних відвідуємих об'єктів ПЗФ Івано-Франківської області: Карпатський національний природний парк, Національний природний парк «Гуцульщина», Галицький національний природний парк.

Аналіз розрахунків показав:

- рекреаційна місткість Карпатського НПП складає мінімальна –1479,5 тис. осіб, максимальна – 2215 тис. осіб, середня – 1846 тис.осіб;

- рекреаційна місткість НПП “Гуцульщина” складає мінімальна –1479,5 тис. осіб, максимальна – 2215 тис. осіб, середня – 1846 тис.осіб;
- рекреаційна місткість Галицького НПП складає мінімальна –388,9 тис. осіб, максимальна – 583,3 тис. осіб, середня – 486,1 тис.осіб.

На територіях об’єктів ПЗФ розроблено достатня кількість туристичних маршрутів та екостежок, що сприяє значному розвитку екологічного туризму.

Найперспективнішими районами з високим потенціалом для розвитку екологічного туризму в Івано-Франківській області є територія Яремчанської міської ради, Надвірнянський, Верховинський, Косівський, Долинський, Городенківський райони . Найбільша кількість об’єктів природно-заповідного фонду знаходиться на території Яремчанської міської ради (59,8 %), а найменша – у Долинському районі (10,6 %).

Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Івано-Франківської області станом на 2021 рік виконана за методикою В.Мацолі по дев’ятом вагомим показникам:

- оцінка естетичних якостей території, O_e ;
- оцінка мінеральних вод, O_m ;
- оцінка лісів, O_c ;
- оцінка кліматичних умов, O_k ;
- оцінка водоймищ, O_v ;
- оцінка рекреаційного навантаження, O_n (природні ресурси) за історико-культурним потенціалом, O_i (історико-культурні ресурси) та за забезпеченістю санаторно-курортними закладами, O_s (соціально-економічні ресурси);
- оцінка історико-культурного потенціалу, O_i ;
- оцінка транспортної доступності, O_t ;
- оцінка забезпеченості санаторно-курортними закладами, O_s .

За результатами комплексної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу за методикою В.Мацоли Івано-Франківська область має вище середніх умови для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території.

Сільський туризм – один з найбільш перспективних екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності на Івано-Франківщині.

З кожним роком зростає кількість приватних сільських садиб, що приймають туристів. За період з 2018 по 2020 рр. кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців у сфері сільського туризму в Івано-Франківській області збільшилась 163 до 306 або на 88 %.

Найбільший рівень розвитку сільського туризму має Яремчанська міська рада: м. Яремче, смт. Ворохта, с. Поляниця, с. Татарів, с. Микуличин, с. Яблуниця.

В Івано-Франківській області знаходиться десять курортних місцевостей, функціонує 42 санаторно-курортних заклада спеціалізованого та загального профілю лікування на 4351 місця. Для курортної терапії використовуються кліматичне лікування, мінеральні ванни, лікувальні грязі.

Серед курортів Івано-Франківської області відомими є: в низькогірних районах - Яремче і Микуличин, Татарів Яремчанської міськради, Мислівка і Новий Мізунь Долинського району, Шешори Косівського району. На високогір'ї Ворохта і Яблуниця Яремчанської міськради і бальнеогрязевий передгірний курорт Черче Рогатинського району.

Івано-Франківщина має багату історико-культурну спадщину. Вона займає третє місце в Україні за кількістю пам'яток архітектури і містобудування. Всього тут знаходиться 3944 пам'яток історії та архітектури. В даний час в області під охороною держави знаходиться 1360 пам'яток архітектури, в тому числі 87 пам'яток національного значення, переважна більшість яких – це пам'ятки дерев'яної і мурованої архітектури.

Потужний рекреаційно-туристичний потенціал, високо розвинута мережа природно-заповідного фонду, лікувальні та історико-культурні ресурси складають

всі повноцінні умови для сталого розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності на Івано-Франківщині.

В результаті виконаних досліджень встановлено, що найбільш перспективними районами з високим потенціалом для розвитку екологічно-орієнтованих видів рекреаційно-туристичної діяльності в Івано-Франківській області є територія Яремчанської міської ради, Надвірнянський, Верховинський, Косівський, Долинський, Городенківський райони.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Руденко В.П., Вацеба В.Я., Соловей Т.В. Природно – ресурсний потенціал природних регіонів України. 2001. 135с.
2. Адаменко О.М., Адаменко Я.О., Булмасов В.О. Природничі основи екологічного туризму Карпатського регіону. Київ: Манускрипт, 1996.
3. Бучинський І.О., Валеваха М.М., Коржів В.О. Клімат Українських Карпат. – Київ: Наукова думка, 1997.
4. Ващенко Н.П. Проблеми розвитку туризму в національних парках України. Канів, 1999

5. Срулів П.Р. Природно – заповідний фонд Українських Карпат. Львів, 2002.
6. Швобс П., Ігошин М.І. Каталог річок і водойм України: Навчально- Довідковий посібник.- Одеса: Астропринт, 2003. - 389 с.
7. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Івано-Франківській області у 2021р. Івано-Франківськ, 2021. 1172 с.
8. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
9. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Палітра, 1997. – 130 с.
10. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2021р. Івано-Франківськ. 2021. 147с.
11. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково- методичні засади реформування рекреаційної сфери Наукове видання – Львів: НАН України. – ІРД НАН України. – 1999 – 78 с.
12. Червона книга України. Рослинний світ / Редкол.: Ю.Р Шеляг-Сосонко (відп. ред.) та ін.. – К.: «Українська енциклопедія» ім.. М.П Бажана, 1996-608 с.
13. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. – 259с.
14. Зінько М., Кінаш Г., Дідик Я. та ін. Ще раз про сільський туризм, агротуризм і зелений туризм //Туризм сільський зелений (спецвипуск) - 2002. - 32. - С. 2-7.
15. Сільський зелений туризм в Карпатах: Каталог - довідник / П. Горішевський, М. Котляр, Ю. Зінько та ін. - Л.: Карпатська асоціація сільського зеленого туризму, 2000.
16. Туристичні ресурси України /Під ред. О.І. Лугової. - К.: Інституту туризму федерації профспілок України, 1996. - 352с.
17. Васильєв В. Десять років розвитку сільського зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи / В. Васильєв // Туризм: теорія і практика. 2005. №1. С.49-53.

- 18.Рутинський М.Й. Сільський туризм: навч. посібник / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. К.: Знання, 2006. 271 с.
- 19.Костриця М.М. Звичаї і традиції як атрактивні фактори розвитку сільського туризму / М.М. Костриця // Розвиток сфери розваг - основа сучасної концепції підвищення ефективності туристичного бізнесу: матеріали VI Міжнар. наук.-практ конф. (Донецьк, 29 вересня-1 жовтня 2006 р.). Донецьк: ДІТБ, 2006. С.65-68.
- 20.Левицький О. І. Садиби сільського зеленого туризму як об'єкти зайнятості населення в Івано-Франківській області. Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. 2013. Вип. 672-673. С. 133-136.
- 21.Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки. Івано-Франківськ, 2020.
- 22.Степанов В. Ю. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1 (53).
23. Рутинський М. Й. Івано-Франківщина: територіальна організація туристичного комплексу та структура сучасного турпродукту регіону / М. Й. Рутинський // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2004. – Вип.7. – С. 177–184.
24. Головчанська У.О. Пам'ятки, історія Прикарпаття: навч. посібник / У.О. Головчанська. Івано-Франківськ: ІМЕ, 2002. 92 с.
25. Кіндрачук Н. Історико-культурна спадщина Карпатського регіону України: сучасний стан та перспективи / Надія Кіндрачук // Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат - важливі об'єкти в розвитку туризму. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів, 24-25 квітня 2014 р. С.116-121.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПЕРЕЛІК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ КРМ

Вітвіцька А.І, Нагаєва С. П. Комплексна оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Івано-Франківської області.- Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції», м. Житомир, 30 листопада 2022 року. (у друці).

